

HELENA GARRIGÓS I CABEZAS
PERE BENITO I MONCLÚS

LA MORAL SEXUAL DE CLERGUES I LAICS A LES PARRÒQUIES DEL MARESME A PARTIR DE LES VISITES PASTORALS (1305-1447)

1. OBJECTIUS I FONTS EMPRADES.

1.1 Àmbit geogràfic i cronològic d'estudi.

L'objectiu d'aquest treball ha estat realitzar una primera aproximació a la moral sexual (formes de comportament, hàbits, concepcions, etc.) de les parròquies del Maresme als segles XIV i XV a partir d'una font extraordinàriament rica, tant des d'un punt de vista quantitatiu com qualitatiu, les visites pastorals. Per la pròpia naturalesa de les fonts, aquest estudi ha hagut d'incidir de manera gairebé exclusiva en els casos de transgressió de la moral sexual definida per l'Església, és a dir, en les pautes de comportament potser més excepcionals i menys representatives el conjunt de la població.

Hem escollit un marc supra-local obeint bàsicament a consideracions quantitatives. Atenent al nivell d'informació que proporcionen les visites, el marc local apareixia com a massa estret per a copsar una certa diversitat en la casuística, establir quantificacions, etc. L'estudi d'un conjunt de parròquies més o menys coherent en l'espai permet ja descobrir matisos qualitatius en la diversitat de casos, establir quantificacions i evolucions diacròniques. L'àmbit geogràfic escollit ha estat el resultat d'una superposició dels límits actuals de la comarca del Maresme i la divisió eclesiàstica baix-medieval. Això ha suposat excloure de l'anàlisi la parròquia de Sant Iscle de Dosrius, pertanyent al deganat del Vallès, i situar el límit oriental de l'àmbit d'estudi en la darrera parròquia del bisbat de Barcelona, Santa Maria de Caldes d'Estrac.

Els límits cronològics han vingut definits pel primer registre que conté visites a les parròquies del Maresme (1305) i el registre del 1447, moment en el qual deixa de practicar-se l'ofici de visita a la diòcesi per un espai de més de mig segle. El total d'assentaments o visites individualitzades que han estat objecte de buidatge és de 145 (vd. quadre n.º 1), corresponents a unes 20 visites practicades pels bisbes o els seus delegats al llarg del període senyalat.¹

1. Agraïm al Dr. Josep Hernando i Delgado l'ajuda i les orientacions metodològiques prestades en el procés de transcripció i buidatge dels registres.

1.2 *Les visites pastorals a la comarca del Maresme (1305-1447): possibilitats i límits.*

Les visites pastorals a les parròquies del Maresme apareixen registrades per primera vegada l'any 1305² i s'extenen amb més o menys periodicitat fins 1326. Posteriorment només trobem una visita a la parròquia de Sant Cebrià de Tiana practicada pel bisbe Ferrer d'Abellà l'any 1342,³ fins que l'any 1379, durant el pontificat de Pere de Planelles, es reprenen les visites de manera sistemàtica en l'espai i més o menys regular en el temps.

Observem, per tant, l'existència d'un gran buit cronològic d'uns cinquanta-dos anys (1326-1379) en els registres diocesans de visites pastorals pel que fa a les parròquies objecte d'estudi. Per a aquest període existeixen algunes sèries de visites, tot i que només abarquen les parròquies de la ciutat de Barcelona o d'algun altre sector de l'Oficialitat.⁴ La decadència de l'ofici de visita a l'etapa central del segle XIV ha estat explicada com una conseqüència mecànica de l'augment de la participació papal (per part de Climent VI (1342-1352) i Innocenci VI (1352-1362) en els drets de procuració que els bisbes rebien en compensació de les visites realitzades. Però ens interessa destacar aquí els canvis que aquesta ruptura suposa a nivell de l'estructura i els continguts dels registres de visita.

El model ideal de visita, definit pels models i qüestionaris elaborats, compren generalment dues parts diferenciades: la *visitatio rerum* que té per objecte la inspecció dels edificis de culte i de l'equipament litúrgic, i la *visitatio hominum* que preten el coneixement de la condició moral de les ànimes de la parròquia i del seu clergat. Aquesta darrera es subdivideix al seu torn en dues parts: els *capitula contra clericos* o interrogatoris sobre la condició canònica, la moralitat i el nivell intel·lectual dels clergues, i els *capitula contra laicos* o inquisicions sobre la conducta moral i la pràctica religiosa dels laics.⁵ Aquest proto-tipus de visita en el qual el tractament de les diverses parts és equilibrat no es correspon en estat pur a la praxis dels visitadors en cap moment del període analitzat. Existeix una forta dicotomia entre les primeres visites pastorals del pontificat de Ponç de Gualba, les quals són gairebé en la seva totalitat visites dels homes mogudes per l'interès de descobrir la moralitat dels pastors i els fidels de la parròquia, i les segones visites, a partir del pontificat de Pere de Planelles, en les quals pren protagonisme creixent la descripció de la realitat material dels edificis i objectes de culte fins al punt que l'interrogatori sobre el rector i els parroquians queda reduït a la mínima expressió.

2. A.D.B., *Visites pastorals*, vol. 1 bis.

3. V.P., n.º 42 (vd. quadres n.º 1, 4 i 5).

4. A.D.B., *Visites pastorals*, vol. 5 (1342, 1344, 1363) i vol. 5 bis (1366).

5. Cf. CÀRCEL ORTÍ, M.ª Miracles; TRENCHS ODENA, Josep: «Les visites pastorals: metodologia d'estudi», Universitat de València, Dept. Paleografia i Diplomàtica, Sèrie Inventaris, n.º 7 (1984), pàgs. 12-13, separata de «Quaderns de Sueca», 6.

L'estructura de les visites de Ponç de Gualba (1305-1326) és la següent: data, visitador, parròquia visitada, clergues tonsurats, laics cridats com a testimonis, acusacions contra els clergues i acusacions contra els laics. Es tracta d'un model d'inquisició contra les persones que converteix la visita pastoral en quelcom semblant a un procés. Ocasionalment apareixen les disposicions del bisbe i les sancions imposades. En algunes visites, després del testimoni dels laics, declaren els clergues (el rector o el vicari) sobre alguna de les acusacions anteriorment emeses per aquells o sobre altres aspectes.⁶ Els aspectes materials del culte (edificis i equipament litúrgic) només apareixen lateralment en les inquisicions sobre la moralitat i la pràctica religiosa de les persones.

L'any 1379 ens trobem davant d'un model força diferent a l'anterior: data, visitador, parròquia, rector i/o vicari, altar, tabernacle, fonts baptismals, llibres, vestits, església, hospici, interrogatori al rector sobre els parroquians, interrogatori als parroquians sobre el rector i provisions del visitador. El reconeixement de la infraestructura del culte (temple, parament litúrgic i rectoria) ha guanyat protagonisme en detriment de les inquisicions sobre la moralitat de clergues i laics, les quals passen a segon terme en l'ordre dels registres. Malgrat tot, continua existint un espai específic per a les acusacions contra les persones. L'esquema i els continguts de la visita de 1382 són semblats als de 1379. L'any 1406 els interrogatoris sobre els clergues i els laics han desaparegut. L'any 1413 reapareixen, però el tema de la pregunta al rector sobre els parroquians ha perdut l'anterior caràcter genèric (*de vita et conversatione suorum parrochianorum*), que possibilitava un ampli ventall de respostes, i s'ha centrat en aspectes més concrets i objectius (confessió, excomunió, crim), els quals limiten sovint les respostes al nombre i el nom dels acusats. El visitador interroga per primera vegada al rector sobre el nombre de parroquians, el valor econòmic i les despeses de la parròquia. Les noves inquietuds del visitador es dirigeixen cap a les realitats objectives de la parròquia susceptibles d'ésser quantificades, mentre que el procés d'estereotipació dels interrogatoris incideix sobre els registres de visita eliminant de les respostes els matisos qualitius que trobàvem a les inquisicions de Ponç de Gualba. Els registres de 1421 i 1446 són excepcionals en el conjunt de les sèries degut al rigor i minuciositat de l'escrivà en la descripció dels objectes litúrgics inventariats, però pel que fa a llur estructura formal no presenten cap innovació respecte als anteriors.

Christian GUILLERE exposa tres causes que explicarien el canvi de l'estructura i els continguts de la visita pastoral. En primer lloc, el desenvolupament de la burocràcia episcopal. En concret, senyala l'aparició l'any 1399 de les dispenses d'impediment matrimonial que provocarien la desaparició de les visites de l'interrogatori sobre el parentiu dins del matrimoni. En segon lloc, la introducció de la

6. V.P., n.º 1, 2, 3, 5, 6, 18, 24, 25, 26, 27, 30, 31, 32 i 38.

pràctica sistemàtica de l'inventari per persones formades en una mateixa escola. I finalment, el desenvolupament de la pràctica dels beneficis i la voluntat dels bisbes de conèixer en detall l'economia beneficcial.⁷ L'interès dels visitadors per l'economia del benefici i la fiscalitat parroquial no es dona fins a la segona etapa de les visites perquè és en aquest moment que el benefici com a entitat econòmica i la parròquia com a unitat fiscal estan en crisi. La mutació de la visita revela, per tant, un canvi profund en l'estratègia dels visitadors que és contemporani a la reorganització administrativa dels dominis al·lodials i jurisdiccionals laics (confecció de llevadors de rèdits, capbreus, etc.) com a reacció a la devallada de les rendes. No obstant, el creixent interès pels aspectes materials del culte no exclou necessàriament l'atenció als aspectes pastorals (moralitat, pràctica religiosa) de la parròquia. És per això que, si el context socio-econòmic apareix com a explicació plausible del protagonisme de la *visitatio rerum*, els arguments exposats per GUILLERE no són suficients per a explicar la reculada de la *visitatio hominum*. El desenvolupament de la burocràcia episcopal pot haver vehiculat en gran part les inquisicions sobre moralitat de les visites de Ponç de Gualba cap a noves tipologies documentals (entre elles, les dispenses matrimonials). Però, a les visites de la segona etapa continua existint un espai específic per a l'estat de les ànimes: els interrogatoris al rector i als parroquians. Caldrà preguntar-se fins a quin punt no hi ha hagut una disminució real dels casos de transgressió de la moral eclesiàstica definida jurídicament al llarg de segles pels concilis i sínodes i una progressiva assumpció d'aquesta per part de la comunitat parroquial.

Les diferències d'estructura i contingut de les visites d'ambdues etapes són l'expressió d'un canvi profund de significació de la pràctica de la visita, definida bàsicament pels interessos i inquietuds dels visitadors, i determinen un tipus d'historiabilitat diferencial. Les primeres visites són riques per a la història de la moralitat, de la religiositat popular, l'antropologia religiosa, l'antropologia del parentiu, etc.; les visites de la segona època ho són per a la història econòmica i social, per a la història de l'art, etc. Les inquisicions de les visites de Ponç de Gualba ens forneixen la major part de la informació quantitativa i qualitativa emprada en aquest estudi. Emperò, presenten l'inconvenient de limitar cronològicament l'objecte d'estudi al primer terç del segle XIV i, per extensió, la perspectiva d'anàlisi diacrònica en un camp com el de la moralitat en el qual les tendències evolutives apareixen com un dels objectius més importants de la investigació. És per això que hem optat per ampliar el marc cronològic i incloure dins l'anàlisi les visites de la segona època. Tot i que quantitativament la informació que aporten és notablement inferior, el seu interès per a un estudi de la moralitat rau en les possibilitats que ofereix per a

7. GUILLERÉ, Christian: «Les visites pastorales en Tarraconaise à la fin du Moyen-Âge (XIV^e-XV^e s.). L'exemple du diocèse de Gerone», dins «Mélanges de la Casa Velázquez», 19/1 (1983), pàg. 130.

comparacions qualitatives amb els casos de les primeres visites.

Les visites de Ponç de Gualba són essencialment processos. L'ur objectiu és la denúncia de les pautes de comportament de clergues i laics que suposen una transgressió de la moral definida per l'Església. La primera pregunta que ens hem de fer és si aquests casos d'immoralitat que les visites treuen a la llum són representatius del conjunt de la població. La impressió que es desprèn de la documentació és que els protagonistes dels casos d'immoralitat constitueixen una minoria en el sí de la societat local i que els visitadors compten amb el recolzament i l'aliança d'un sector representatiu de la població (especialment dels testimonis sinodals) per a dur a terme els seus propòsits reformistes. Per la seva pròpia naturalesa com a font, la visita es dirigeix cap al casos més excepcionals i menys representatius de la societat local. Aleshores, quin és el sentit del seu estudi? Si en fem objecte d'anàlisi és, en primer lloc, perquè tampoc són casos singulars ni constitueixen una minoria insignificant. D'altra banda, no estem segurs que les visites pastorals siguin un fidel reflexe de la realitat i no revelin només els casos més greus o trascendents d'immoralitat o una part d'ells. En segon lloc, perquè d'aquests casos excepcionals podem aproximar-nos per negació al grau d'identificació de la resta de la població amb la moral oficial a partir de les actituds que pren i les reaccions que protagonitza. En tercer lloc, perquè es tracta de casos força significatius, que presenten característiques més o menys latents o poc explícites en els casos que considerem més representatius. A través de les inquisicions de les visites coneixem algunes coses sobre els clergues i laics que transgredien la moral sexual establerta, mentre que de la resta de la comunitat parroquial que suposem que observava la moral de l'Església ho desconeixem pràcticament tot.

VISITES PASTORALS: MARESME. 1305-1447.

Quadre n.º 1

N.º	Data	Visitador	Parròquia	Ref.
1	1305. 1. 8	Ponç de Gualba, bisbe.	St. Cebrià de Tiana.	V. 1 bis, f. 12r.
2	1305. 1. 9	Id.	St. Feliu d'Alella.	V. 1 bis, f. 12v-13r.
3	1305. 1.10	Id.	St. Martí de Teià.	V. 1 bis, f. 13r.
4	1305. 1.11	Id.	St. Pere de Premià.	V. 1 bis, f. 13r.
5	1305. 1.12	Id.	St. Genís de Vilassar.	V. 1 bis, f. 13v.
6	1305. 1.13	Id.	St. Feliu de Cabrera.	V. 1 bis, f. 13v-14r.
7	1305. 1.14	Id.	St. Julià d'Argentona.	V. 1 bis, f. 14r.
8	1305. 1.14	Id.	Sta. Maria de Mataró.	V. 1 bis, f. 14r-v.

9	1305. 1.15	Id.	St. Andreu de Llavane-V. 1 bis, f. 14v-res. 15r.
10	1307. 7. 4	Id.	St. Feliu d'Alella. V. 1 bis, f. 70r-v.
11	1307. 7. 5	Id.	St. Cebrià de Tiana. V. 1 bis, f. 70v.
12	1307. 9.18	Id.	St. Pere de Premià. V. 1 bis, f. 71v.
13	1307. 9.19	Id.	St. Julià d'Argentona. V. 1 bis, f. 71v.
14	1309. 9.19	Id.	St. Cebrià de Tiana. V. 1 bis, f. 97v-98r.
15	1309. 9.20	Id.	St. Feliu d'Alella. V. 1 bis, f. 98r.
16	1310. 5.23	Id.	St. Martí de Teià. V. 1 bis, f. 136r.
17	1310. 5.24	Id.	St. Genís de Vilassar. V. 1 bis, f. 136r.
18	1310. 5.25	Id.	St. Feliu de Cabrera. V. 1 bis, f. 136v-139r.
19	1310. 5.26	Id.	St. Julià d'Argentona. V. 1 bis, f. 139v.
20	1310. 5.27	Id.	Sta. Maria de Mataró. V. 1 bis, f. 139v.
21	1310. 5.28	Id.	St. Andreu de Llavane-V. 1 bis, f. 140r-res.
22	1313. 3.10	Hug de Cardona, vicari general.	St. Martí de Teià V. 2, f. 4r.
23	1313. 3.11	Id.	St. Cebrià de Tiana V. 2, f. 4v.
24	1313. 8.30	Id.	St. Genís de Vilassar. V. 2, f. 11r-v.
25	1313. 8.31	Id.	Sta. Maria de Mataró. V. 2, f. 11v.
26	1313. 9.25	Id.	St. Andreu de Llavane-V. 2, f. 13v-res.
27	1314. 1.24	Id.	St. Feliu d'Alella. V. 2, f. 30r-v.
28	1314. 4.22	Id.	St. Cebrià de Tiana. V. 2, f. 47v-48r.
29	1314. 4.23	Id.	St. Martí de Teià. V. 2, f. 48r.
30	1314. 9.17	Id.	St. Genís de Vilassar. V. 2, f. 61v.
31	1314. 9.18	Id.	Sta. Maria de Mataró. V. 2, f. 62r.
32	1314. 9.20	Id.	St. Julià d'Argentona. V. 2, f. 62r.
33	1323.12.13	Ponç de Gualba, bisbe.	St. Andreu de Llavane-V. 3, f. 23r-v-res.
34	1323.12.14	Id.	St. Genís de Vilassar. V. 3, f. 24r.
35	1323.12.15	Id.	St. Martí de Teià. V. 3, f. 24r.
36	1326. 6.23	Id.	St. Martí de Teià. V. 3, f. 107v.
37	1326. 6.24	Id.	St. Pere de Premià. V. 3, f. 108r.
38	1326. 6.25	Id.	St. Genís de Vilassar. V. 3, f. 108r-v i 109v.
39	1326. 6.26	Id.	Sta. Maria de Mataró. V. 3, f. 108v.

40	1326. 6.27	Id.	St. Andreu de Llavaneres.	V. 3, f. 109v.
41	1326. 6.28	Id.	St. Julià d'Argentona.	V. 3, f. 111r-v.
42	1342.11.28	Fr. Ferrer d'Abella, bisbe.	St. Cebrià de Tiana.	V. 5, f. 93r-94v.
43	1379. 9.27	Bernat Maler, delegat.	St. Cebrià de Tiana.	V. 8, f. 6v-8r.
44	1379. 9.27	Id.	St. Feliu d'Alella.	V. 8, f. 8r-9r.
45	1379. 9.28	Id.	St. Martí de Teià.	V. 8, f. 9r-10v.
46	1379. 9.28	Id.	St. Pere de Premià.	V. 8, f. 11r.
47	1379. 9.28	Id.	St. Genís de Vilassar.	V. 8, f. 11v-12v.
48	1379. 9.29	Id.	St. Feliu de Cabrera.	V. 8, f. 12v-13v.
49	1379. 9.30	Id.	St. Julià d'Argentona.	V. 8, f. 14r-v.
50	1379. 9.30	Id.	St. Andreu d'Òrrius, sufragània.	V. 8, f. 15r-v.
51	1379. 9.30	Id.	Sta. Maria de Mataró.	V. 8, f. 16r-17r.
52	1379.10. 1	Id.	St. Andreu de Llavanes.	V. 8, f. 17v-19r.
53	1382.10.17	Bonanat d'Ermedanes, vicari general.	St. Cebrià de Tiana.	V. 7, f. 190v.
54	1382.10.17	Id.	St. Feliu d'Alella.	V. 7, f. 190v.
55	1382.10.18	Id.	St. Martí de Teià.	V. 7, f. 191r.
56	1382.10.18	Id.	St. Pere de Premià.	V. 7, f. 191r.
57	1382.10.18	Id.	St. Genís de Vilassar.	V. 7, f. 191v.
58	1382.10.18	Id.	St. Feliu de Cabrera.	V. 7, f. 192r.
59	1382.10.19	Id.	St. Julià d'Argentona.	V. 7, f. 192v.
60	1382.10.19	Id.	Sta. Maria de Mataró.	V. 7, f. 193r.
61	1382.10.20	Id.	St. Andreu de Llavaneres.	V. 7, f. 193v.
62	1406. 5.18	Berenguer Tarascó, delegat.	St. Cebrià de Tiana.	V. 10, f. 259r-v.
63	1406. 5.18	Id.	St. Feliu d'Alella.	V. 10, f. 260r.
64	1406. 5.18	Id.	St. Martí de Teià.	V. 10, f. 261r-v.
65	1406. 5.19	Id.	St. Pere de Premià.	V. 10, f. 262r-v.
66	1406. 5.19	Id.	St. Genís de Vilassar.	V. 10, f. 263r-v.
67	1406. 5.19	Id.	St. Feliu de Cabrera.	V. 10, f. 264r-v.
68	1406. 5.19	Id.	St. Julià d'Argentona.	V. 10, f. 265r-266v.
69	1406. 5.19	Id.	St. Andreu d'Òrrius, sufragània.	V. 10, f. 266r-v.

70	1406. 5.20	Id.	Sta. Maria de Mataró.	V. 10, f. 267r-269v.
71	1406. 5.24	Id.	St. Andreu de Llavaneres i St. Vicens de Montalt, sufragània.	V. 10, f. 270r-v.
72	1413.12. 9	Pere Guillem Janfred, vicari general i Jaume Marquilles, delegat.	St. Julià d'Argentona i St. Andreu d'Òrrius, sufragània.	V. 11, f. 100r-101r.
73	1413.12.10	Id.	St. Feliu de Cabrera.	V. 11, f. 101v-102r.
74	1413.12.10	Id.	St. Genís de Vilassar.	V. 11, f. 102v-103r.
75	1413.12.11	Id.	St. Pere de Premià.	V. 11, f. 103r-104r.
76	1413.12.11	Id.	St. Martí de Teià.	V. 11, f. 104v-105r.
77	1413.12.12	Id.	St. Feliu d'Alella.	V. 11, f. 105v-106r.
78	1413.12.12	Id.	St. Cebrià de Tiana.	V. 11, f. 106v-107r.
79	1413.12.17	Id.	Sta. Maria de Mataró i St. Martí de Mata, sufragània.	V. 11, f. 110v-112r.
80	1413.12.18	Id.	Sta. Maria de Caldes d'Estrac.	V. 11, f. 112v.
81	1413.12.18	Id.	St. Andreu de Llavaneres.	V. 11, f. 113r-v.
82	1421. 6.24	Joan Julià, delegat.	St. Andreu de Llavaneres.	V. 14, f. 107v-109v.
83	1421. 6.25	Id.	St. Vicens de Montalt, sufragània.	V. 14, f. 110r.
84	1421. 6.25	Id.	Sta. Maria de Caldes d'Estrac.	V. 14, f. 110v-111v.

85	1421. 6.26	Id.	St. Feliu de Cabrera.	V. 14, f. 112r-114v.
86	1421. 6.26	Id.	St. Genís de Vilassar.	V. 14, f. 115r-118v.
87	1421. 6.27	Id.	St. Pere de Premià.	V. 14, f. 119r-121v.
88	1421. 6.27	Id.	St. Martí de Teià.	V. 14, f. 122r-124r.
89	1421. 6.28	Id.	St. Cebrià de Tiana.	V. 14, f. 124v-125v.
90	1421. 9.24	Id.	Sta. Maria de Mataró.	V. 14, f. 339v-342r.
91	1421. 9.24	Id.	St. Martí de Mara, sufragània.	V. 14, f. 342v-343r.
92	1421. 9.25	Id.	St. Julià d'Argentona i St. Andreu d'Òrrius, sufragània.	V. 15, f. 342v-347v.
93	1425. 7.21	Pere Coloma, delegat.	Sta. Maria de Caldes d'Estrac.	V. 15, f. 68v.
94	1425. 7.21	Id.	St. Andreu de Llavaneres i St. Vicens de Montalt, sufragània.	V. 15, f. 69r-v.
95	1425. 8.18	Francesc Climent (a)Sapera, bisbe.	St. Cebrià de Tiana.	V. 15, f. 2v-3v.
96	1425. 8.20	Id.	St. Feliu d'Alella.	V. 15, f. 4v-7v.
97	1425. 8.21	Id.	St. Martí de Teià.	V. 15, f. 8v-9v.
98	1425. 8.22	Id.	St. Pere de Premià.	V. 15, f. 10v-11v.
99	1425. 8.22	Id.	St. Genís de Vilassar.	V. 15, f. 11v-13r.
100	1425. 8.23	Id.	St. Feliu de Cabrera.	V. 15, f. 13r-14r.
101	1425. 8.23	Id.	Sta. Maria de Mataró.	V. 15, f. 14r-16r.
102	1425. 8.24	Id.	St. Julià d'Argentona.	V. 15, f. 16r-17r.
103	1435. 7.25	Joan Rabaça, delegat	St. Martí de Teià.	V. 16, f. 32r-35v.

104	1435. 7.26	Id.	Sta. Maria de Mataró i St. Martí de Mata, sufragània..	V. 16, f. 36r-41r.
105	1435. 7.27	Id.	St. Julià d'Argentona.	V. 16, f. 41v-44r.
106	1435. 8.22	Id.	St. Feliu d'Alella.	V. 16, f. 72r-74r.
107	1435. 8.23	Id.	St. Cebrià de Tiana.	V. 16, f. 74r-75r.
108	1439. 3. 4	Pere Aruga, delegat.	St. Cebrià de Tiana.	V. 15, f. 470v.
109	1439. 3. 5	Id.	St. Feliu d'Alella.	V. 15, f. 470v-471r.
110	1439. 3. 6	Id.	St. Pere de Premià.	V. 15, f. 471r-v.
111	1439. 3. 7	Id.	St. Genís de Vilassar.	V. 15, f. 471v-472r.
112	1439. 3. 8	Id.	St. Julià d'Argentona i St. Andreu d'Orrius, sufragània.	V. 15, f. 472r-v.
113	1439. 3.11	Id.	St. Feliu de Cabrera.	V. 15, f. 473r.
114	1439. 3.12	Id.	St. Andreu de Llavaneres.	V. 15, f. 473r-v.
115	1439. 3.13	Id.	Sta. Maria de Caldes d'Estrac.	V. 15, f. 473v.
116	1439. 3.14	Id.	Sta. Maria de Mataró.	V. 15, f. 473v-474r.
117	1439. 3.15	Id.	St. Martí de Teià.	V. 15, f. 474r-v.
118	1440.10. 7	Simó Salvador, bisbe.	St. Martí de Teià.	V. 16, f. 172r-173r.
119	1440.10. 7	Id.	St. Cebrià de Tiana.	V. 16, f. 173v-174v.
120	1444.10. 9	Pere Guillem Roca, vicari general.	St. Martí de Teià.	V. 16, f. 291v-292r.
121	1444.10.19	Id.	St. Feliu d'Alella.	V. 16, f. 292v-293v.
122	1444.10.29	Id.	St. Julià d'Argentona.	V. 16, f. 309r.
123	1444.10.29	Id.	Sta. Maria de Mataró.	V. 16, f. 309v-310v.
124	1444.10.29	Id.	St. Feliu de Cabrera.	V. 16, f. 310v-311r.

125	1444.10.30	Id.	St. Genís de Vilassar.	V. 16, f. 311r-312r.
126	1444.10.30	Id.	St. Pere de Premià.	V. 16, f. 312r.
127	1444.10.30	Id.	St. Cebrià de Tiana.	V. 16, f. 312v.
128	1446. 9.12	Bernat Frare, delegat.	Sta. Maria de Matarò.	V. 19, f. 11r-16r.
129	1446. 9.12	Id.	St. Martí de Teià.	V. 19, f. 16v-17v.
130	1446. 9.15	Id.	St. Cebrià de Tiana.	V. 19, f. 27v-30v.
131	1446. 9.15	Id.	St. Feliu d'Alella.	V. 19, f. 31r-34r.
132	1446. 9.16	Id.	St. Pere de Premià.	V. 19, f. 34v-38v.
133	1446. 9.16	Id.	St. Genís de Vilassar.	V. 19, f. 39r-42r.
134	1446. 9.17	Id.	St. Feliu de Cabrera.	V. 19, f. 42v-45v.
135	1446. 9.19	Id.	St. Julià d'Argentona.	V. 19, f. 50r-52v.
136	1446. 9.20	Id.	St. Andreu de Llaveneres.	V. 19, f. 53r-55r.
137	1446. 9.20	Id.	St. Vicens de Montalt, sufragània.	V. 19, f. 55v-56r.
138	1446. 9.20	Id.	Sta. Maria de Caldes d'Estrac.	V. 19, f. 56v-57v.
139	1447. 9.13	Francesc Goret, delegat.	St. Feliu d'Alella.	V. 16, f. 330v-332v.
140	1447. 9.14	Id.	St. Cebrià de Tiana.	V. 16, f. 333r-334v.
141	1447. 9.15	Id.	St. Pere de Premià.	V. 16, f. 335r-337v.
142	1447. 9.15	Id.	St. Martí de Teià.	V. 16, f. 338r-339v.
143	1447. 9.15	Id.	St. Cebrià de Cabrera.	V. 16, f. 340r.
144	1447. 9.15	Id.	St. Julià d'Argentona.	V. 16, f. 340r.
145	1447.10. 5	Id.	St. Andreu de Llaveneres.	V. 16, f. 340r.

2. LA MORALITAT DEL CLERGAT.

2.1 *Celibat i concubinatge: la definició doctrinal i jurídica de l'Església.*

Fins al segle IV el celibat fou concebut com l'estat ideal del clergue sense que la seva pràctica fos preceptiva. Dels textos patristics del segle IV es desprèn que els clergues no estaven sotmesos a cap llei d'observació de la continència, tot i que aquesta es practicava generalment. Els bisbes casats, en rebre les ordres, acostumaven a renunciar als seus drets conjugals.

La disciplina del celibat eclesiàstic començà a pendre forma a partir del segle IV. El papa Sirici prohibí l'any 386 la cohabitació dels preveres i diaques amb les seves mullers. Diversos concilis celebrats a Àfrica, Hispània i la Gàl·lia prohibiren semblantment als clergues casats fer us de llurs drets conjugals després de llur ordenació. Les figures més destacades de l'Església llatina, Sant Ambrosi, Sant Geroni i Sant Agustí, tendiren a establir doctrinalment una incompatibilitat entre la vida conjugal i els ministeris episcopal, presbiteral i diaconil. Els sots-diaques no estingueren sotmesos a la llei del celibat fins al segle V. Malgrat tot, la definició de llur *status* sempre fou objecte de vacil·lació, especialment a la Gàl·lia merovíngia on a efectes de l'aplicació de la llei del celibat tan aviat se'ls considerà com a clergues d'ordres majors com se'ls integrà dins la categoria inferior dels clergues.

A la Gàl·lia merovíngia un gran nombre de bisbes, preveres, diaques i sots-diaques estaven casats. Es reclutaven entre els laics, els lectors o altres clergues menors, als quals el dret canònic concedia formalment la llicència de casament. Però en rebre les ordres majors havien de renunciar als seus drets conjugals. Aleshores les dones esdevenien les seves germanes i podien continuar vivint a la casa del clergue, però mai a la mateixa cambra. La decisió extrema del concili de Lió del 583 d'exigir a preveres i diaques el trencament de totes les relacions amb les seves esposes sembla que no tingué efecte.

El segle VIII fou un període de crisi de la disciplina del celibat. Sota els carolingis la llei del celibat eclesiàstic tornà a aplicar-se, però al segle X entrà novament en decadència. No únicament els preveres i diaques casats cohabitaven amb llurs esposes, sinó que començà a ésser freqüent que clergues que fins a llur ordenació s'havien mantingut celibataris, prenguessin dona posteriorment i visquessin amb ella en concubinatge.

A la segona meitat del segle XI els papes Lleó IX, Gregori VII, Urbà II i Calixte II emprengueren la reforma de la situació tot dictant normes molt severes contra els clergues concubinaris (suspensió de funcions) i contra les concubines que es resistien a abandonar la casa del clergue (reducció a la servitud). La reforma, però, topà amb violentes resistències a molts indrets. Calixte II al Concili del Laterà I exigí que els preveres, diaques i sots-diaques casats trenquessin tota relació amb les seves concubines o dones legítimes, i declarà que els matrimonis contrets després de llur

ordenació serien en endavant nuls. La legislació sobre el celibat eclesiàstic no experimentà cap canvi i fou reiterada en els concilis i sínodes posteriors.

Malgrat la fixació jurídica de la posició de l'Església sobre el tema, nombrosos textos baix-medievals confirmen que continua existint un debat teòric viu entre els partidaris i detractors del celibat. Un projecte anònim de reforma presentat al Concili de Constança del 1414-1417 contemplava la possibilitat de permetre el matrimoni dels clergues per tal d'evitar majors pecats carnals. Aquesta idea fou defensada en el Concili per cardenal Zabarella. D'un argument per negació (calia acceptar el casament dels clergues com a mal menor) es passà a un projecte de reforma que demanava l'abolició del celibat obligatori confegit l'any 1434 pel bisbe de Lübeck, Johann Schele. És coneguda també la controvèrsia que mantingueren contemporàniament Guillaume Sagnet, amb el seu tractat en defensa de l'abolició de la llei del celibat *Lamentatio humane Nature adversus Nicenam constitutionem interdicentem coniugatis sacerdotium* (1417-1418), i J. Gerson, amb la seva tesi contrària, *Dialogus de celibatu ecclesiasticorum* (1423).⁸ El debat trascendí als propis cercles eclesiàstics i als arguments de naturalesa teològica i sociològica fins aleshores sostinguts; l'any 1440 l'humanista i metge polonès, Jan de Ludzisko, en el seu discurs davant dels embaixadors del Concili de Bàle, demanava igualment l'eliminació de l'obligació del celibat a partir d'un argument psico-biològic.

2.2 Els casos de concubinatge.

2.2.1 L'acusació: els testimonis sinodals.

En la majoria de visites els qui delaten els casos de transgressió de la moral sexual per part de clergues i laics són els testimonis sinodals cridats (*vocati*) pel visitador. Pel que fa a les acusacions de concubinatge dels clergues, el seu nombre oscil·la normalment entre 2 i 11 parroquians per visita. La xifra de 15 testimonis sinodals cridats a declarar a Cabrera l'any 1310 és excepcional i es relaciona indefectiblement amb la gravetat del cas del rector, en Jaume Ferrer.⁹

A les primeres visites s'especifica el nom de cadascun d'aquests feligresos que actuen sota jurament en els interrogatoris sobre moralitat. A les segones visites són designats genèricament com a *parrochiani* i passen a segon terme, coincidint amb el moment en què l'interrogatori sobre els homes adquireix un paper marginal. En aquesta etapa només els registres de 1379, 1413 i 1421 consignen els noms d'aquests parroquians. Els testimonis sinodals són sempre caps de casa o de família i gaudeixen d'una condició socio-jurídica que els distingeix de la resta de la comuni-

8. GRÉVY-PONS, Nicole: *Celibat et nature, une controverse médiévale. A propos d'un traité du début du XVe siècle*. Paris, Centre National de la recherche scientifique, 1975.

9. V.P., n.º 18.

tat, de la qual són representants davant del poder jurisdiccional i episcopal. La seva condició tendeix a definir-se amb el temps, especialment a les visites de la segona etapa: l'any 1413 apareixen designats com a prohoms (*probi homines*),¹⁰ i l'any 1435 com a *proceres*.¹¹ L'any 1421 els testimonis sinodals cridats a Mataró i a Argenton són ja els membres dels consells de les respectives universitats recentment constituïdes en virtut del privilegi d'Alfons el Magnànim de l'any 1419.¹²

Per la seva condició privilegiada en el sí de la comunitat, els testimonis sinodals protagonitzen a les visites de la primera època la pràctica totalitat d'acusacions d'immoralitat contra els laics. No podem dir el mateix, en canvi, de les delacions de delictes de concubinatge dels clergues. Si bé és cert que la majoria d'aquestes són realitzades pels parroquians cridats, alguns casos força significatius relevance que existien reticències a exercir-les. A Teià l'any 1305 constatem que els 11 testimonis sinodals (una de les xifres més elevades) denuncien irregularitats en quatre dels seus convilatans, però el concubinatge d'en Guillem Boch, preposít de Vallromanes, ens és revelar pel regent de la parròquia de Sant Martí, en Guillem Colomer.¹³ L'any 1323 al mateix lloc *fuert vocati parochiani, sed non potest habere nisi duos*, els quals hagueren de declarar sobre el concubinatge del rector, en Jaume Progaminer.¹⁴

L'any 1379 en la visita pastoral de Bernat Maler a l'església parroquial de Sant Julià d'Argenton *fuert vocati in predicta visitatione parochiani infrascripti, videlicet Jacobus Roqueta et Guillelmus Ferrarii, et non plures, quia vocati noluerunt venire*.¹⁵ Seguidament, el visitador va accedir a la sufragània de Sant Andreu d'Òrrius i es va trobar amb una actitud similar dels feligresos: *Parochiani non potuerunt interrogari si contentabantur de rectore, ex eo quia non voluerunt venire ad dictam visitationem, cum fuissent vocati pulsatis campanis*.¹⁶ En ambdós casos sembla clar que la negativa dels parroquians a anar a declarar davant del visitador es relaciona amb l'acusació de concubinatge del rector i amb el compromís que aquest afer deuria suscitar. L'actitud evasiva dels parroquians pot ésser interpretada com un indici de por o temor a futures repressàlies del rector. És significatiu que fos un dels vicaris d'Argenton, en Bernat Joan el qui delatés al visitador el delicte del rector, en Ramon Bons.

En dues visites els testimonis sinodals esmenten altres parroquians millor coneixedors de l'objecte de l'acusació, probablement perquè son conscients de la insuficiència de llur declaració, però tanmateix no és difícil imaginar una voluntat de transferir sobre una base més àmplia de parroquians el compromís i les responsa-

10. A.D.B., *Visites Pastorals*, v. 11, f. 2r.

11. V.P., n.º 135.

12. V.P., n.º 90 i 92.

13. V.P., n.º 3.

14. V.P., n.º 35.

15. V.P., n.º 49.

16. V.P., n.º 50.

bilitats que aquelles duïen implícites. A Cabrera l'any 1310, després de descriure la sort de na Jacmeta Català, concubina del rector, en Jaume Ferrer, i l'acolliment final del qual ha estat objecte per part d'en Pere Pons, els testimonis afegeixen que *in predictis omnibus debet iste Petrus Poncii multa scire et Elisen, uxor Guillelmi Poncii, et ipse Guillelmus Poncii, et Petrus Ferrer, et Martinus Ferrer, et Guillelmus de Apilia, et Guillelmus Bartholomei, Berengarius Catabalani*.¹⁷ Els dos parroquians cridats a Alella l'any 1307 digueren que el rector, en Pere Ribaforta, tenia a Barcelona una *amasia*, el nom de la qual ignoraven. I afegiren que en Berenguer dez Ferrer, Berenguer dez Roure, Berenguer dez Colomer i Pere dez Fornels *sciunt vel scire debunt ad hec fortius veritatem, cum sunt homines ecclesie. Qui ad hec vocati et iurati dixerunt quod dicta mulier, de qua dictus rector est diffamatus, vocatur Maria et moratur Barchinone iuxta mare, et dixerunt quod dicta mulier est de Vicho*. En aquest cas es tracta de quatre testimonis especials perquè són homes propis de l'església, és a dir, mantenen una relació de dependència personal amb el rector. I en aquesta relació de dependència, que potser es traduïa en serveis de transport del rector a Barcelona, a casa la concubina, està la clau de la delació. Els quatre homes de l'església coneixien millor que cap altre parroquià el nom, l'adreça i l'origen de la concubina. Al rector no li quedava més que confessar...¹⁸.

Generalment els testimonis declaren conjuntament i ho fan en plural. Però a Mataró l'any 1379 el cas del vicari Ferrer de Solsona deuria requerir un tractament particular. El visitador va cridar als parroquians, els quals *iurati et interrogati de vita et honestate dicti vicarii prout in prima visitatione generaliter interrogationes fuerunt facte, responderunt et dixerunt...* Seguidament interrogà a cadascun d'ells individualment: *Item, singulariter fuerunt interrogati parrochiani predicti de omnibus supradictis, et dixerunt per omnia prout superius omnes preter dixerant. Verum tamen dictus Jacobus Sabaterii dixit in sua singulari depositione...*¹⁹.

2.2.2 Fenomenologia del concubinatge.

La pràctica totalitat de denúncies sobre moral sexual dels clergues fan referència a concubinatges. El concubinatge implica la convivència i el manteniment de relacions conjugals més o menys estables amb una dona (*concubina, amassia, pedisseta*). Per a la majoria de clergues la concubina apareix com la cònjuge única amb la qual es manté una unió il·lícita perquè suposa la transgressió de la llei del celibat.

El càlcul de la dimensió quantitativa del clergat concubinari ha estat una

17. V.P., n.º 18.

18. V.P., n.º 10.

19. V.P., n.º 51.

preocupació generalitzada en la historiografia. A partir del tractament estadístic de les visites pastorals, hi ha hagut diversos intents de dibuixar l'evolució diacrònica del nombre de casos de concubinatge en una mateixa diòcesi. Per al bisbat de Rouen, a la visita realitzada per Eudes Rigaud entre 1261 i 1269, 86 clergues d'un total de 705 són denunciats com a concubinaris. A la regió compresa entre Soleure i Montbrison (diòcesi de Ginebra), entre 1378 i 1450 un de cada cinc preveres són acusats de concubinatge.²⁰ A la diòcesi de Girona el clergat concubinari es situa l'any 1314 en un 30 % (93 sobre 308) i devalla fins a un 4 % (15 sobre 350) l'any 1402-1403.²¹ MARTÍ BONET xifra el nombre de sacerdots concubinaris del bisbat de Barcelona els anys 1303-1304 en un 25 %.²²

Aquestes proporcions quantitatives realitzades sobre la base més àmplia que permeten els registres de visita, la diòcesi, poden amagar diferències importants a nivell local o comarcal. L'anàlisi quantitativa a nivell comarcal permet descobrir matisos que relativitzen les quantificacions a nivell general. A les visites analitzades hem comptabilitzat un total de 31 denúncies o acusacions de concubinatge que es reparteixen en les dues etapes de la següent manera: 25 (1305-1326) i 6 (1379-1447). Aquestes 31 denúncies fan referència a 24 casos reals de clergues concubinaris: 20 (1305-1326) i 4 (1379-1447). Les 25 acusacions de l'època de Ponç de Gualba es distribueixen per visites:

CONCUBINATGE DE CLERGUES. TALL CRONOLÒGIC. Quadre n.º 2

Any	Visitador.	N.º parròq. visitades.	N.º parròq. sense acu- sacions.	N.º parròq. amb acusacions.	N.º acusa- cions.	N.º cler- gues acusats.
1305	Ponç de Gualba.	9	3	6	9	9
1307	Id.	3	2	1	1	1
1309	Id.	2	1	1	1	1
1310	Id.	6	1	5	7	7
1313	Hug de Cardona.	5	5	0	0	0
1314	Id.	6	5	1	1	1

20. BINZ, L.: *Vie religieuse et réforme ecclésiastique dans la diocèse de Genève. 1378-1450*, Genève, 1973, pàg. 364.

21. PUIG i ALEU, Immaculada: *Les visites pastorals al Baix Empordà*, Tesi de llicenciatura inèdita. Barcelona, U.B., 1985, pàgs. 199-200.

22. MARTÍ BONET, J. M.; NIQUI i PUIGVERT, L.; MIQUEL i MASCORT, F.: *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*. Barcelona, Dept. Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1984, vol. I, pàg. 28.

1323	Ponç de					
	Gualba.	3	1	2	2	2
1326	Id.	6	2	4	5	5

Observem, en primer lloc, l'existència d'una diferència significativa entre les visites de Ponç de Gualba i les del seu vicari general Hug de Cardona pel que fa al nombre d'acusacions de concubinatge dels clergues. A les 27 visites practicades pel bisbe Ponç apareixen un total de 25 denúncies de concubinatge, mentre que a les 11 visites realitzades per l'ardiaca Hug de Cardona els anys 1313-1314 només es registra una acusació de concubinatge. Difícilment aquesta diferència quantitativa en aquest període intermig pot atribuir-se a una millora conjuntural de la situació irregular del clergat, sinó que més aviat sembla suggerir un menor rigor inquisitorial del vicari general, al qual el bisbe, absent de Barcelona, havia delegat la visita. Aquest menor rigor i interès per la moralitat dels clergues ens és confirmat pel propi objecte de les inquisicions del visitador. En 4 de les 5 visites practicades el 1313 les preguntes dirigides als testimonis sinodals versen *super servitio ecclesie et statu parrochie*. Aquesta mateixa expressió es repeteix en 4 de les 6 visites realitzades el 1314, i només en un cas s'hi afegeix *super vita rectoris*. La pregunta sobre el servei de l'església que implica al rector és més concreta que la pregunta sobre l'estat de la parròquia que implica als laics. No obstant, podia haver vehiculat les acusacions d'immoralitat dels clergues. L'any 1313 els parroquians de Llavaneres, interrogats sobre el servei de l'església, responen que és realitzat correctament i que el rector és de bona vida.²³ Els testimonis cridats a Tiana l'any 1314 responen a la pregunta en el mateix sentit i afegeixen la seva sospita de concubinatge.²⁴ Aquesta resposta indica que no necessàriament havia d'existir una associació entre el concubinatge i la correcció o incorrecció del servei parroquial. És plausible, per tant, que una major concreció de les inquisicions realitzades per Hug de Cardona o un menor rigor en relació al zel reformista de Ponç de Gualba haguessin orientat les respostes dels parroquians en un sentit i subestimat les situacions irregulars dels clergues. Més encara, si tenim en compte que les parròquies visitades per l'ardiaca són les mateixes on anys abans el bisbe Ponç havia trobat casos de concubinatge i on ho tornarà a fer els anys 1323 i 1326. Les diferències en el nivell de rigor del visitador per a cada visita, les quals podien estar en funció de multitud de variables (interessos, temps de durada de la visita, testimonis sinodals, etc.), són un element qualitatiu a tenir en compte alhora d'establir i interpretar magnituds quantitatives globals per al conjunt de la diòcesi.

Alguna de les visites que no registren casos de concubinatge conté acusacions

23. V.P., n.º 26.

24. V.P., n.º 28.

contra el rector o els altres clergues que fan referència al servei de l'església o a l'ofici diví (absències, residència discontinua, irregularitats, etc.). Els testimonis afegeixen *cetera recte*. Quan no es registra cap denúncia trobem l'expressió *omnia recte*.

Els 20 casos reals de clergues concubinaris del primer període (fem abstracció dels que persisteixen en el concubinatge i reapareixen en més d'una visita) es distribueixen per parròquies i per categories beneficials de la següent manera:

CONCUBINATGE DE CLERGUES. CATEGORIES BENEFICIALS. Quadre n.º 3

<i>Parròquies.</i>	<i>Rectors.</i>	<i>Vicaris o regents.</i>	<i>Benefic. d'altar o capella.</i>	<i>Altres preveres.</i>	<i>Ton- sorats</i>	<i>Total</i>
St. Cebrià de Tiana.		1				1
St. Feliu d'Alella.	1					1
St. Martí de Teià.	1			1		2
St. Pere de Premià.		1				1
St. Genís de Vilassar.	1		2			3
St. Feliu de Cabrera.	1					1
St. Julià d'Argemona.	1			1		2
Sta. Maria de Mataró.	1	1	3	2		7
St. Andreu de Llavaneres.	1				1	2
Total	7	3	5	4	1	20

Observem com el concubinatge afecta quantitativament més als beneficiats curats (rectors) que als beneficiats no curats (d'altar o de capella). Aquesta diferència s'accentua si tenim en compte que la categoria de vicaris o regents és assimilable en dos casos a la dels rectors pel que fa a l'exercici de les funcions de la cura d'ànimes. Sembla apuntar-se una tendència a la relaxació moral major en els beneficiats curats que en els beneficiats simples d'altar o de capella, la transcendència social de la qual es

veuria acrescuda pel fet que els rectors detenen vitalíciament el benefici de la cura d'ànimes en aquesta primera època. Totes les parròquies coneixen en el decurs del primer terç del segle XIV un rector o vicari regent concubinari. En canvi, els 5 beneficiats no curats acusats de concubinatge es concentren en dues parròquies: Vilassar i Mataró, probablement les que tenien una estructura benefical més complexa. Amb tot, pel que fa a aquests beneficiats menors no podem extreure conclusions donat que desconeixem l'estructura benefical de les parròquies del Maresme a l'època de les visites de Ponç de Gualba, estructura que deuria mantenir una relació molt estreta amb el potencial demogràfic de cada comunitat.

Hem inclòs dins d'aquest apartat el cas d'un clergue tonsorat, en Pere Escolar, donat de la capella de Sant Pere de la parròquia de Sant Andreu de Llavaneres, el qual l'any 1310 és acusat, no de concubinatge, sinó de cometre adulteri (*adulteratur publice*) amb Elisenda, muller de Pere de Sella.²⁵ Aquesta consideració diferencial és en part atribuïble a la seva condició de clergue menor que el sostrauria de la llei del celibat, i possiblement també al caràcter ocasional de les seves relacions i a la condició de casada de la dona.

Els 4 casos reals de concubinatge registrats a la segona etapa de les visites (1379-1447) corresponen a 1 rector (1379, 1382), i 1 beneficiat d'altar (1413) a la parròquia d'Argentona i 1 vicari i 1 beneficiat d'altar (1379) a Mataró. Consignem també tres casos de clergues que conviuen amb dones, les sospites de concubinatge dels quals es consideren poc fonamentades a les visites: 1 rector (1421) i 1 vicari regent (1379) a Llavaneres, i 1 vicari regent (1413) a Tiana.

Dels 31 casos analitzats, en 21 (67,7 %) el concubinatge és associat a l'existència de descendència (*prolem*), i en 7 (22,5 %) no existeix o no és denunciada. En dos casos el clergue acusat posa en qüestió en la seva defensa la paternitat de la descendència que si li atribueix.²⁶ Dels 23 casos en els quals es consigna l'existència de descendència, en 13 s'especifica el nombre de fills. Si fem abstracció del cas d'en Jaume Ferrer, rector de Cabrera (9 fills), la mitjana de fills espuris o il·legítims dels sacerdots concubinaris amb descendència és d'1,75 (un mínim d'1 i un màxim de 4 fills). Els parroquians que acusen a Pere Cayot, beneficiat a l'església de Vilassar, l'any 1326, especifiquen el sexe i l'edat dels seus fills: 1 filla de 12 anys d'edat i 1 fill d'uns 5 o 6 anys, difunt.²⁷ És freqüent que les concubines dels clergues estiguin embarassades en el moment de l'acusació. Aquest fet palesa en alguns casos el caràcter recent del concubinatge; quan les concubines ja han tingut altres fills és un índex de l'elevada taxa de natalitat. El caràcter reduït de la mostra no permet quantificar les taxes de natalitat i de mortalitat infantil, tot i que aquesta darrera també apareix indicativament a través d'algunes referències a fills difunts. L'any

25. V.P., n.º 21.

26. V.P., n.º 39 i 41.

27. V.P., n.º 38.

1326 Bernat Estapera, servidor de l'església d'Argentona, va declarar que la seva concubina, abans d'ésser coneguda per ell, *iam fetatur abortivum*.²⁸

En dos casos els fills i la dona participen amb el sacerdot en l'ofici diví dalt de l'altar i davant dels feligresos. El sínode diocesà de 1241 palesa la freqüència d'aquest fenomen en dedicar-li un article: *Item, prohibemus sacerdotibus ne habeant secum prolem ad servitium altaris, propter scandalum...*²⁹ L'any 1305 Jaume Ferrer, rector de Cabrera, confessa *quod stabat filius iuxta altare et administrat sibi urceolos et siliam*.³⁰ L'any 1310 Bartomeu Bragat, rector de Caldes d'Estrac, fou acusat de celebrar l'ofici diví amb la seva concubina, Alemanya, i el seu fill petit, de 8 anys.³¹

Pel que fa a la situació de les relacions en el temps, les inquisicions de les visites pastorals són en general poc explícites. La major part d'acusacions situen les relacions en el present sense indicar el punt de partida de les mateixes. No obstant, algunes referències a absolucions o deduccions contextuals (a partir del nombre de fills) permeten en alguns casos aproximar-nos a l'antiguitat de les relacions. L'any 1305 dos rectors al·leguen en la seva defensa haver estat absolts de les seves relacions pecaminoses pel bisbe Bernat Peregrí (1288-1303). Pere de Ribaforta, rector d'Alella, precisa que fa 7 anys que no estava amb la concubina. Els parroquians de Cabrera declaren que el rector, quan va venir a l'església, ja portava la concubina, amb la qual mantingué relacions durant més de 3 anys.³² Els intents de retrotraure en el passat les relacions pecaminoses per tal de no ésser punts pel visitador és freqüent per part dels rectors: Arnau de Fonoyeda fa un any i mig que abjurà de Gueraua (1305), Bartomeu Bragat no ha pecat amb Alemanya des de la darrera vegada que el bisbe visità Llanerres, l'any 1305 (1310), Pere Escolar des que anà en pelegrinació a Sant Pere de Montmajor no ha pecat amb Elisenda (1310), etc.³³ La memòria dels clergues, que no sembla anar més enllà dels quinze anys, contrasta i contradiu moltes vegades les declaracions dels testimonis sinodals que denuncien el concubinatge com una problemàtica present.

El temps d'inici i la durada de les relacions guarda una relació força estreta amb el nombre de fills. L'any 1310 els parroquians de Cabrera donen una antiguetat de 10 o 12 anys al concubinatge del rector. Jaumeta tenia aleshores 5 fills i estava embarassada. La regularitat biannual dels parts, testimoniada pels primers registres sacramentals, permet aproximar-nos amb un cert marge d'error a l'antiguitat de les relacions en els casos que indiquen el nombre de fills.

28. V.P., n.º 41.

29. BAUCÉLLS i REIG, José: *El sentimiento religioso popular en el obispado de Barcelona de 1229 a 1344*. Tesi de llicenciatura inèdita, Barcelona, U.B., 1970, pàg. 332.

30. V.P., n.º 6.

31. V.P., n.º 21.

32. V.P., n.º 2 i 6.

33. V.P., n.º 5, 21.

La continuïtat dels registres de visita al primer terç del segle XIV permet copsar la persistència en el temps dels concubinats, malgrat les indicacions i penes imposades pels visitadors. L'any 1305 els parroquians de Llanerers acusen al rector, Pere Amic, de tenir a casa seva una dona anomenada Maria Lledó des de fa 30 anys (el rector confessa).³⁴ Pere de Ribaforta, rector d'Alella, és delatat el 1305 de concubinatge i respon que fa 7 anys que no anava a Barcelona a veure na Maria. Però a les visites de 1307 i 1309, davant la reiteració de l'acusació, reconeix que cada setmana va a Barcelona a casa la concubina.³⁵ Arnau de Fonolleda, rector de la capella de Sant Vicens de Burriac, és denunciat de concubinatge a Vilassar l'any 1305 (diu que abjurà de Geraua fa un any i mig). L'any 1310 es troba a Mataró amb una nova concubina, na Guillelma Torroella, de la qual ja té dos fills (confessa).³⁶ Bartomeu Bragat, rector de Caldes, és acusat l'any 1305 de tenir a Alemanya i 2 o 3 fills d'ella. Cinc anys més tard confessa participar amb ella des de fa 10 o 12 anys, però no haver pecat des de la darrera visita. Els parroquians cridats a Llanerers el 1323 ens informen que la parella ja té fills i nets i retrotrauen l'antiguitat de les relacions als 30 anys.³⁷ La imprecisió alhora de determinar l'antiguitat o durabilitat de les relacions és la norma i a vegades se'ns indica simplement que es produïren durant molt de temps (*per multa tempora*).³⁸

Al costat d'aquesta majoria de casos de relacions estables i permanents que assoleixen un sostre d'uns 30 anys (intervall generacional), trobem casos de relacions intermitents, tot i que poden arribar a ser regulars i periòdiques. Es tracta generalment de clergues que tenen la concubina a fora de la parròquia i es veuen obligats a desplaçar-se. El desplaçament freqüent (ocasional segons la defensa) del rector d'Alella, Pere de Ribaforta, a Vilanova de la Ribera, genera les sospites i fonamenta les acusacions dels parroquians. Guillem Soler l'any 1310 viu a Argentona i quan va a Mataró, on desserveix, visita a n'Ermessenda Moreta. L'any 1382 els testimonis d'Argentona declaren que la concubina de Pere Bons, que havia tingut durant molt de temps al seu hospici, després de la darrera visita l'any 1379 hi va periòdicament a fer-hi estades de 15 dies: *fuit cum dicto rectore in domo sua multotiens per spatium quindecim dierum*.³⁹

Un altre aspecte de la circumstancialitat del concubinatge és el lloc de les relacions. L'expressió *in loco suspecto* és massa vaga, ¿tindria per als contemporanis una significació específica? En la majoria de casos, però, les declaracions apunten implícitament a la casa del clergue (hospici o rectoria, casa del benefici, etc.) com a lloc de trobada o convivència. A vegades s'indica explícitament: per ex., el regent de

34. V.P., n.º 9.

35. V.P., n.º 2, 10 i 15.

36. V.P., n.º 5 i 20.

37. V.P., n.º 9, 21 i 33.

38. V.P., n.º 49 i 51.

39. V.P., n.º 10, 20, i 59.

Tiana, Pere Cortès (1314).⁴⁰ Els parroquians de Cabrera l'any 1310 denunciaren que el rector *antiquas domos ipsius ecclesie stabiluit seu dedit cuidam mulieri nomine Guillelme Jacmete in dampnum et prejudicium ecclesie, quam quidem Jacmetan publice tenet in concubinam et prole habet ex ea*.⁴¹ Una major aproximació a l'espai ens la proporciona el testimoniatge d'en Bernat Joan, un dels preveres que conviu a la rectoria amb el rector concubinari d'Argentona, Ramon Bons. Quan el visitador li pregunta pels fonaments de la seva sospita de concubinatge respon *quia ipse vidit quod per multa tempora idem rector et mulier dormierunt in eadem camera. Ignorat tamen an in eodem lecto, tamen ianvis clausis*.⁴²

Alguns clergues tenen la concubina a fora de la parròquia: Pere de Ribaforta, rector d'Alella, al barri de la Ribera de Barcelona; Guillem Soler, prevere resident a Argentona, a Mataró; Jaume Progaminer, rector de Teià, a Barcelona, primer al molí d'en Maylti, després prop de Santa Anna. En aquests casos és el clergue el qui va ocasionalment a la ciutat a veure la concubina. Però no sempre és així: la dona i els fills del vicari de Mataró, Ferrer de Solsona, van al seu hospici a proveir-se de vitalles.⁴³ Quan la concubina és de la parròquia, normalment és ella la que va a casa al rector o beneficiat o hi fa estada permanent. És significatiu que l'única vegada que s'apunta una circulació en ambdós sentits (de casa la dona a la rectoria i viceversa) sigui en el cas d'un membre de l'alta pagesia, n'Elicsenda Verdaguer d'Argentona: *...«en Munserrat», rector istius ecclesie, ut dicitur, cognovit Elicsendam Verdegnera, sed nullus vidit eum intrantem domum suam, nec ipsam venientem ad domum rectoris*.⁴⁴

La majoria de capellans concubinaris mantenen les seves relacions *publice*, és a dir, de manera que són objecte de coneixement manifest per part de la població. Aquest fet és expressat de diverses maneres: *est fama in tota parrochia apud bonos et genuos* (1305: observem la diferenciació social entre els bons o prohoms, entre ells els testimonis sinodals que participen en la visita, i els *genuos*, la resta de caps de casa);⁴⁵ *prout fama publica est in loco*;⁴⁶ *est fama et credulitas omnium parrochianorum et vicinorum*; *est fama et credulitas in tota illa terra*;⁴⁷ *fuit fama et murmur in parrochia*;⁴⁸ *est comunis vox et publica fama in tota parrochia*;⁴⁹ etc. A vegades el caràcter públic del concubinatge emergeix en el desplaçament del clergue: en Guillem Soler, quan va a Mataró, *intrat palam et notorie domum ipisus Ermessendis*.⁵⁰

40. V.P., n.º 28.

41. V.P., n.º 18.

42. V.P., n.º 49.

43. V.P., n.º 51.

44. V.P., n.º 19.

45. V.P., n.º 6.

46. V.P., n.º 8.

47. V.P., n.º 18.

48. V.P., n.º 39.

49. V.P., n.º 51.

50. V.P., n.º 20.

Alguns capellans concubinaris intenten defugir el caràcter públic i manifest de les seves relacions de diverses maneres. Uns intenten ocultar-les i mantenir-les a un nivell de certa discreció, com en Ramon Bons, rector d'Argentona, que dorm a la mateixa cambra amb una concubina. Ja havíem vist que el testimoni declarant a la visita del 1379, el prevere Bernat Joan, no podia assegurar si dormien al mateix llit o no perquè les portes romanien tancades (*ianvis clausis*).⁵¹ Tres anys després, la concubina ja no vivia amb el rector, però una de les seves estades ocasionals coincidí amb l'arribada del visitador, el vicari general Bonanat d'Ermedanes, rector de la veïna parròquia de Premià. Aquest es trobà que na Constança *die ista abscondit se, cum scivit nos venire ad dictam ecclesiam*.⁵² Les relacions entre en Montserrat, rector d'Argentona, i n'Elicsenda Verdaguera, són igualment misterioses: ningú ha vist res, però tothom sospita.⁵³ En altres casos la millor manera de mantenir la discreció era tenir la concubina a la ciutat, sumida en l'anonimat, o desfer-se'n i enviar-la a una parròquia veïna, com feu el vicari de Mataró l'any 1379.⁵⁴

2.2.3 Aspectes socials del concubinatge.

Les visites pastorals consignen normalment el nom de la concubina i només rarament l'edat, la procedència geogràfica i la condició social. Existeix una certa relació, però, entre la informació antroponímica que ens aporten els registres i la condició social de la dona. Quan aquesta és esmentada únicament pel nom, es tracta probablement d'una persona forània, desconeguda a la parròquia i de baixa extracció social. El concubinatge significa per a ella un desarrelament de la seva parròquia i del seu mas d'origen. Aquest és el cas de na Maria, concubina de Pere de Ribaforta, natural de Vic i resident al barri de la Ribera de Barcelona, o d'Elicsenda i Ramoneta, germanes de Llíssa de Vall, concubines de Jaume Ferrer. De na Barçaló, concubina de Berenguer de Bosch, rector de Mataró, l'any 1326 sabem que és la dida de Francesc de Sant Vicens (*nutrix Francisci de Sancto Vicentio*). Només en una ocasió s'especifica la condició social de la concubina: na Llúcia, esclava de Berenguer Lledó, beneficiat de l'altar de Sant Llorenç de l'església de St. Julià d'Argentona. L'any 1413 el visitador, Jaume Merquilles, *pro extirpando omni vicio et peccato, quod, instigante diabolo, omnis peccati zelatore, potest intervenire inter eundem beneficiatum et quandam mulierem nomine Luciam, servam et captivam suam, quam in domo sua publice tenet*, va manar al beneficiat que l'expulsés de casa seva: *eiciat et expellat a domo sua, ipsam vendendo vel alias taliter quod de cetero, transacto dicto termino, non sit in aliquo loco suspecto*.⁵⁵

51. V.P., n.º 49.

52. V.P., n.º 59.

53. V.P., n.º 19.

54. V.P., n.º 51.

55. V.P., n.º 10, 18, 39 i 72.

Quan s'especifica el cognom, el nom del pare o del marit, normalment es tracta d'una dona de la mateixa parròquia: per ex., Eliscenda, muller de Pere de Sella de Llanerres, concubina de Pere Escolar, donat de la capella de Sant Pere. Per la filiació antroponímica sabem que algunes d'elles són reclutades entre els estrats superiors de la pagesia local: Gueraua, muller de Guillem ses Eroles de Vilassar, concubina d'Arnau de Fonolleda, rector de St. Vicens de Burriac (1305); Eliscenda Basseta la seva filla, Guillelmona, de Vilassar, concubines de Pere Cayot, beneficiat a l'església de Sant Genís (1326) i d'Arnau de Montserrat, rector de Vilassar (1310), respectivament: Eliscenda Verdaguera, concubina de Montserrat de Gumila, rector d'Argentona (1310); Eliscenda, filla de Berenguer Català de Cabrera, concubina de Jaume Ferrer (1310); Ermesenda Moreta de Mataró, concubina del coadjutor Guillem de Soler (1310), etc.⁵⁶

En tres casos ja tardans les visites fan constar que el vicari o rector viu amb una dona, però dissipen les sospites de concubinatge per diversos factors. L'any 1379 en Francesc d'Illes, vicari regent de Llanerres, viu amb una dona, però els parroquians no sospiten perquè és *otiba et valde senex*.⁵⁷ De Saura, de la parròquia d'Alella, que l'any 1413 conviu amb en Joan Munt, vicari regent de Tiana, tampoc es sospita perquè és *senex et bone fame*.⁵⁸ El delegat Joan Julià en la seva visita a St. Andreu de Llanerres l'any 1421 consigna que el rector, Pere Sinola, viu amb una dona anomenada Francesca, d'uns 50 anys d'edat, *bone fame et conditionis honeste*.⁵⁹ Ens trobem en aquesta segona etapa de les visites davant la figura de la majordoma, normalment una dona soltera o vídua adscrita al servei domèstic del rector o del vicari. La convivència d'una dona amb el rector no és, per tant, necessàriament un índex d'immoralitat; en canvi, l'edat, la fama i la condició apareixen com a tres índex claus en les sospites de concubinatge. La senectud d'aquestes dones contrasta amb una Saurina Doya, concubina d'en Jaume Progaminer, rector de Teià, que el 1323 era *satis iuvenis*.⁶⁰

2.2.4 Aspectes econòmics del concubinatge.

El concubinatge crea una relació econòmica entre la dona i el capellà de naturalesa diversa. Generalment es tracta d'un lligam de dependència econòmica de la concubina respecte el clergue degut al seu origen social o al seu desarrelament de la unitat familiar que la fa sustreure's dels mecanismes del dret consuetudinari que regulen la transmissió de l'herència a través del parentiu. Nogensmenys, per a una

56. V.P., n.º 21, 5, 38, 17, 19, 18 i 20.

57. V.P., n.º 52.

58. V.P., n.º 78.

59. V.P., n.º 82.

60. V.P., n.º 35.

majoria de dones de baixa extracció social procedents de la ciutat el concubinatge pot significar una sortida i la consecució d'una certa estabilitat econòmica.

De la majoria de casos de convivència a la rectoria es desprèn que el clergue manté econòmicament a la concubina de les seves rendes. Aquest fet, però, només apareix explícit precisament quan per raons de discreció o d'ocultament el rector s'ha vist obligat a trencar les seves relacions permanents amb la concubina i expulsar-la, o simplement la té a Barcelona o a fora vila i hi fa estades temporals. Per exemple, en Pere de Ribafora, rector d'Alella, que va a Barcelona a veure la Maria, *intrat domum suam et bibit secum et comedit prolibus presentibus*. El rector nega pecar amb ella i al·lega que la va a veure ocasionalment *et tamquam amore Dei facit sibi bonum*.⁶¹ Jaume Ferrer, rector de Cabrera, procedeix d'igual manera amb la dissortada Elicsenda Català, rebutjada pel marit, pel pare i pel poble, vagabunda i acollida finalment a la casa del cabrerenc Pere Ponç. El rector li reserva una part de les seves rendes, però només quant pot: *facit sibi bonum segregatum ad partem quando potest*. Pel que fa a la seva concubina estable, na Jacmeta, els parroquians testimonien que en Ferrer va prometre per un jurament sacramental realitzat davant l'altar de Sant Feliu de Cabrera, *sibi semper in sumptibus provideret*.⁶²

Ferrer de Solsona, vicari de Mataró, inicialment tenia públicament una concubina, de la qual nesqueren dos fills, però davant les recriminacions dels parroquians decidí expulsar-la de la vila i enviar-la a la parròquia de Cabrera. Però els parroquians declaren l'any 1379 que la dona *aliquotiens venit ad ospitium dicti vicarii, quae quidem amasiam et filios dictus vicarius providet in victu et vestitu et in omnibus aliis eisdem necessariis*, mentre que per la seva banda, la dona *secum portat aliquotiens ferinam, aliquotiens alias res sibi neccesarias*.⁶³ És a dir, la inicial relació de concubinatge ha generat uns lligams de dependència econòmica pels quals el vicari es veu moralment obligat, en virtut de la mateixa sensibilitat a la fama pública que l'havia fet separar-se físicament de la seva dona, a mantenir-la en vestit i aliments.

Però no sempre existeix aquesta sensibilitat i és més freqüent que el clergue abandoni la seva concubina, sobretot quan aquesta ha quedat en estat. Aquest és el cas de na Morera, la qual sortí embarassada de l'hospici d'en Terrades, beneficiat a Mataró, l'any 1326.⁶⁴ Els testimonis sinodals cridats a Vilassar l'any 1310 declaren que el rector, l'Arnau de Montserrat, té a Guillelmona, filla d'Elicsenda Bassera, *in concubinam, et recessit pregnans a domo matris, et intravit Barchinonam; et tunc post eius recessum, fuit fama et adhuc laborat in loco quod illa ratione fuit missa extra parrochiam per dictum rectorem; et perpirit filium masculum qui decessit*.⁶⁵ Una sort semblant a la

61. V.P., n.º 10.

62. V.P., n.º 18.

63. V.P., n.º 51.

64. V.P., n.º 39.

65. V.P., n.º 17.

d'Eliscenda Català, amiga d'en Jaume Ferrer, que es va veure obligada a marxar embarassada de Cabrera i tingué el fill en un hospital de Barcelona.⁶⁶ La ciutat apareix com el lloc de destí d'aquestes dones que en uns casos són rebutjades pel rector, per raons econòmiques o de sensibilitat pública, i en altres pel pare o per la comunitat parroquial.

Abans d'arribar a l'extrem de l'abandonament, però, els clergues intenten una estratègia forsa extesa a l'època que consisteix en procurar el matrimoni de la concubina mitjançant la consecució de la dot del pare, i col·locar-hi els fills espuris o il·legítims (*de sacro fonte*). L'Arnau de Montserrat, rector de Vilassar, confessa l'any 1310 que, després d'abandonar la seva concubina embarassada, la va fer casar amb Bernat Coreyló: *postmodum fecit eam nubere cum Bernardo Coreyloni*.⁶⁷ Els parroquians de Cabrera declaren l'any 1310 que el rector Ferrer *contraxit compaternitatem cum Eliscende, filia legitima Berengarii Cathalani, parrochiani sui, cui quidem filie dictus Berengarius intendebat dare, ut est fama in terra, .L. librarum vel ultra in dotem cum viro, et dictus rector fecit et procuravit quod levaret sibi unum filium ipsius rectoris et dicte Jacmete de sacro fonte*... Podem sospitar que el mateix rector havia intentat una estratègia similar en el cas de na Raimona, a la qual deixà embarassada, *timore cuius pregnatus eiecit eam de domo et nunc habet virum apud Sanctum Andream de Palomario*.⁶⁸ A Argentona l'any 1326 els parroquians digueren que feia dos anys que el prevere Bernat Estaper, mentre vivia a Argentona, desflorà a Guillelma, filla de Bernat Fornells, *et requirit pater dicte Guillelmone ut dotet ipsam presbiter antedictus ipsam impregnavit*.⁶⁹

És possible també que el rector intentés treure una rentabilitat econòmica al concubinatge, tot posant la concubina al seu servei domèstic i a vegades, fins i tot, donant-li un rol més transcendent dins l'engranatge econòmic del centre parroquial. Novament en Jaume Ferrer fou el protagonista en donar o establir a la seva concubina, Jacmeta, unes cases de propietat de l'església per a tenir-hi la taverna i la fleca del pa (*stationem panis et vini ad vendendum de vino*).⁷⁰

2.2.5 Actituds i reaccions dels parroquians i del visitador. Les sancions imposades.

La impressió que es desprèn de la lectura atenta de les inquisicions és que els feligresos o, si més no, determinats feligresos, estan força conscienciats del caràcter delictiu i moralment reproable d'aquest tipus de relacions. L'any 1379 els parro-

66. V.P., n.º 18.

67. V.P., n.º 17.

68. V.P., n.º 18.

69. V.P., n.º 41.

70. V.P., n.º 18.

quiens de Mataró no permeteren al vicari, Ferrer de Solsona, que tingués la concubina: *ab initio quando dicta amasia fuit in villa de Matarono, permittere noluerunt parrochiani quod idem vicarius teneret dictam amasiam in dicta villa, propter quod dictus vicarius expulit eam a dicta villa et misit eandem ad dictam parrochiam de Cabraria, in qua nunch degit.*⁷¹

A Lllaneres el 1305 fou l'actitud de la concubina que provocà la reacció dels parroquians, més que el concubinatge en sí. Els parroquians denunciaren que Maria Lledó dissipat bona rectoris et ecclesie et nullus clericus servitor ecclesie potest durare cum ista et vilipendit et deshonesto verbo et facto parrochianos. Davant d'aquesta situació insostenible petierunt eam amoveri a loco et regimine supradictis.⁷²

L'actitud del visitador davant del concubinatge dels clergues troba la seva màxima expressió en la imposició de penes. No obstant, els visitadors arriben poques vegades a aquest extrem, normalment en casos de persistència en el pecat o de gravetat manifesta. El visitador acostuma a manar al clergue concubinari que resolgui la seva situació irregular tot expulsant la concubina de casa seva. L'ordre va acompanyada d'una advertència d'imposició de pena de concubinatge, definida per les Constitucions Provincials, en cas que no procedeixi així. Ponç de Gualba en la seva visita a la parròquia de Sant Andreu de Lllaneres l'any 1305 ordenà al rector Pere Amic que sota pena de privació del benefici expulsés de casa seva abans de dos dies la concubina i que no estigués *de cetero in domo nec in aliquo loco in quo possit cum ea loqui seu confabulari.*⁷³ L'any 1310 a Lllaneres va imposar a Pere Escolar, tonsorat i donat de la capella de Sant Pere, la pena de les Constitucions Provincials sobre clergues concubinaris (pecuniària) i, en cas que reincidís o no pogués pagar-la, una pena de presó de tres mesos a pa i aigua.⁷⁴ Les sancions imposades durant el pontificat de Ponç de Gualba foren la privació del benefici (Jaume Ferrer, 1305) o penes pecuniàries que oscil·laren entre 40 sous (Bartomeu Bragat, 1310) i 100 sous (Arnau Borey, 1326). Per a la segona etapa de les visites, les impositcions pecuniàries oscil·len entre 7 florins (Ferrer de Solsona, 1379) i 10 florins (Bernat Agell, 1379; Francesc d'Illes, 1379; Pere Bons, 1382). En cas de reincidència o de no compliment de la provisió del visitador, la pena s'eleva a 200 sous.

Malgrat l'aparent duresa i rigorositat en la imposició de les penes, els visitadors foren normalment prudents en la seva imposició i, a vegades, fins i tot, indulgents. Ponç de Gualba, per exemple, en la seva visita a Mataró l'any 1305, a prec del venerable Guillem de Sant Vicens, va condonar al concubinari Bertran la pena imposada. L'any 1326 perdonava novament la pena de concubinatge a Berenguer de Bosch, rector de Mataró. El visitador Bernat Maler l'any 1379 atenuà la sanció

71. V.P., n.º 51.

72. V.P., n.º 9.

73. V.P., n.º 9.

74. V.P., n.º 21.

pecuniària del beneficiat de Mataró Bernat Agell en concepte de concubinatge i altres delictes pel fet que era centenari: *pro dicto concubinato et allis delictis composuit cum dicto venerabile domino visitatore, qui secum in compositione misericorditer se habuit quia erat centenarius, ad decem florenos...*⁷⁵.

Els diversos aspectes tractats analíticament fins aquí (la problemàtica econòmica i social que es dibuixa al voltant del concubinatge, la condició de la dona, l'entorn social del clergue, les relacions de parentiu, les actituds i reaccions, etc.) es combinen de manera específica en cada cas. Les inquisicions de Ponç de Gualba ens han deixat un cas excepcional, singular, d'un home que va marcar època. Ens referim a en Jaume Ferrer, rector de Sant Feliu de Cabrera. L'estudi de la seva biografia, l'objectiu monogràfic de la visita practicada pel bisbe Ponç a Cabrera l'any 1310, ens permet avui contextualitzar la problemàtica del concubinatge, veure quins aspectes s'hi associen, com s'hi articulen i combinen, descobrir, en definitiva, com es va viure un cas local de concubinatge. La presentació que en fem és descriptiva per tal de respectar la pròpia estructura i ordenació lògica del text, del qual reproduïm els fragments de més qualitat.

2.2.6 El cas d'en Jaume Ferrer, rector de Cabrera.

Ponç de Gualba es va personar el 25 de maig de 1310 a la parròquia de Cabrera i va interrogar *diligenter* als parroquians cridats a declarar, en Berenguer de Quarsà, l'Arnau de Quarsà, l'Arnau sa Canal, i en Bernat Sala. Els parroquians començaren acusant al rector d'haver alienat 11 sous de la sacristia per a comprar una casa. El rector reconegué que així havia estat i que retornaria la quantitat alienada.

Els testimonis afegiren que dictus rector *tenet publice in domibus ecclesie quandam mulieren, nomine Jacmetam, ex qua haber filios et filias, et nunc est pregnans, secum in eadem domo pro videndo sibi in mensa et in lecto sint vir uxori. Et est fama et credulitas omnium parroquianorum et vicinorum quod illas domos dedit sibi dictus rector, quamquam sint de proprietate ecclesie, et in eis tenet dicta mulier stationem panis et vini ad vendendum de vino et dicti rectoris. Et ambo videntur habere bona quasi comunia.*

El que deuria provocar l'escàndol dels feligresos, més que el concubinatge en sí, era la utilització personal per part rector dels béns propis de l'església, així com la utilització de la concubina com a dependenta per a vendre el pa i el vi, productes elaborats del blat i de la verema que els propis parroquians satisfien en concepte del delme. El testimoniatge dels parroquians apareix davant del bisbe com un instrument per a lluitar contra el procés de confusió dels béns propis dels rectors amb els béns de l'església parroquial, el control dels quals correspon a la cúria episcopal.

Els parroquians declararen, a més a més, que el rector havia tingut anteriorment

75. V.P., n.º 8, 39 i 51.

dues «pedisseres» a casa seva, germanes, naturals de Llíssa de Vall, anomenades Elisenda i Raimunda. Jaume Ferrer va embarassar a Raimunda i la va fer fora de casa seva. Raimunda contragué matrimoni a Sant Andreu de Palomar amb un altre home.

Posteriorment, contragué compaternitat amb Elisenda, filla de Berenguer Català, parroquià de Cabrera, el qual pretenia dotar-la amb 50 lliures en el seu futur casament. El rector intentà que s'emportés el fill seu i de Jaumeta amb el seu futur marit. Aquesta estratègia del rector de desfer-se dels fills espuris, amb tota la responsabilitat i la càrrega econòmica que suposaven, propiciant el matrimoni de la concubina amb un altre home, apareix, com hem vist, en altres casos.

Però Jaume Ferrer anà més enllà i embarassà la comare d'Elisenda, que vivia amb el seu pare. Es desconeix què es feu d'aquest embaràs. Després, deixà embarassada a la pròpia Elisenda, la qual *tempore proiendi intravit Barchinonam, et dicitur quod peperit ibi et ibidem reliquit partum in aliquo hospitali. Et revenit ad locum de Capraria ventre natuo, ut vicini reprehendurunt eam et minati fuerunt quod male posset sibi accidere si dictum pregnatum maletractasset. Et ipsa de hoc timens, reversa fuit Barchinonam. Et rediit ad Caprariam cum filia lactante in brachio, et pater eius noluit eam postea recipere. Sed rector facit sibi bonum segregatum ad partem quando potest. Et sic dicta Elicsenda, filia dicti Berengarii Cathalani perdidit amorem patris et virum propter culpam dicti rectoris, qui defloravit eam, et vadit vagabundam per terram cum filia in brachio...*

I segueixen els testimonis *quod dicta mulier, filia dicti Berengarii Cathalani condeclinat et hospitatur in domo Petri Poncii, et in predictis omnibus debet iste Petrus Poncii multa scire et Elicsen, uxor Guillelmi Poncii, et ipse Guillelmus Poncii, et Petrus Ferrer, et Martinus Ferrer, et Guillelmus de Apilia et Guillelmus Bartholomei, Berengarius Cathalani.*

L'afer de l'Elisenda deuria implicar a tot el poble, el qual hi va pendre part activa de bon començament. L'actitud amenaçadora dels veïns envers n'Elisenda i el rebuig del seu marit i del seu propi pare es combinaren per a fer d'ella una fugitiva i una vagabunda que anava i venia de Barcelona a Cabrera amb el fill al braç a la recerca de sosteniment. El rebuig patern, difícil de comprendre des de la nostra òptica cultural, tal vegada reveli que un sector dels parroquians han assumit plenament la moral oficial de l'Església, però pot amagar alhora motivacions econòmiques i familiars que desconeixem, tot i la proximitat de la descripció. La solució per a Elisenda era emigrar a la ciutat, però Barcelona en aquests moments, a les portes d'una greu crisi de subsistència, ja no admetia nouvinguts que engruixissin el grup del subproletariat. Finalment, va trobat allotjament a Cabrera, en casa de Pere Pons, que la va acollir. Ens imaginem el poble de Cabrera dividit en bàndols respecte a aquest afer, semblants als que trobem contemporàniament al Montailou de LE ROY LADURIE.⁷⁶

76. LE ROY LADURIE, E.: *Montailou, aldea occitana de 1294 a 1324*. Madrid, Taurus, 1988.

Els declarants recordaren encara *quod dictus rector predicabat quadam vice in ecclesia die Sancte Marie bene sunt .III. anni, ut eis videtur, tempore videlicet illo quo ipse rector erat inculpatus et diffamatus de dictis duobus sororibus, et fecit mentionem de peccatis et de penitentiam et, inter alia, dixit «que ab sa mare o ab una bestia podia hom jaer e pecar, e que Déu ho perdonava ab que se'n confessàs». Et de istis verbis fuit magnus rumor in ecclesia et omnes reputaverunt maledictum et fuerunt valde perteriti.*

Es tracta de la primera i única vegada que es fa referència en els registres estudiats als continguts de la predicació dels clergues. Segons BAUCCELLS a la predicació el rector exposava notícies d'interès local o general, advertia als pecadors públics (fornicadors, adúlter, usurers, blasfems), als que faltaven a missa, als qui no complien el precepte pasqual, donava les amonestacions per a contraure matrimoni, els avisos i penes d'excomunió, els interdicts, advertia als que es retardaven en el pagament del delme i altres drets eclesiàstics, etc. Sempre es donava el nom de les persones inculpades, s'aduien les raons de les penalitzacions i s'afegia el temps que durava la penitència.⁷⁷ En el nostre cas, el rector es deuria fer ressò dels comentaris dels parroquians sobre l'afer que el relacionava amb les dues germanes de Llíssa de Vall i va utilitzar el sermó d'una diada preceptiva i concorreguda per a sortir al pas de les difamacions exposant la seva doctrina. Jaume Ferrer va triar la missa de Santa Maria, del mes d'Agost, atenent no únicament a la importància de la diada. Santa Maria era la diada en què es celebrava la fertilitat dels camps, la virginitat de la Mare de Déu i tot el relacionat amb el món de la ramaderia. Al rector li deuria resultar fàcil relacionar la litúrgia de la paraula amb la realitat de la seva parròquia i, en concret, amb el tema del seu concubinatge que preocupava a la feligresia. El resultat no fou una compromesa justificació de les seves accions, sinó una sorprenent apologia de les relacions sexual il·lícites, concebudes per ell mateix com a pecaminoses, fonamentada en la magnificació del sagrament de la penitència com a mitjà d'expiació de tots els pecats.

Jaume Ferrer fou també acusat d'haver colpejat *letaliter* a Bernat Sala, parroquià seu, amb el corn d'una ballesta. El guariment de la seva ferida li costà 30 sous, *et numquam habuit ab eco emendam et predicta percussio fuit facta de nocte presentibus tum Martino Ferrer, Bernardo Jacobi, et n'Amicho z'Abeylà.*

Els parroquians denunciaren també la negativa del rector a fer testaments i que quan els testadors *volunt relinquere altari, rector hec prohibet et facit legatum dimitti altari Sancte Marie pro eo ne sacristia ipsius ecclesie, qua de legatis factis ecclesie Sancti Felicis, medietatem habere debet iuxta antiquam ecclesie consuetudinem, ipse rector non vult recipere eorum testamenta nisi altari Sancte Marie fiat legatum huiusmodi a testatore. Immo, dixit quod magis vult eos decedere intestatos quam si taliter, ut predicatur, sua legata ordinarent.*

77. BAUCCELLS, *op.cit.*, pàgs. 259-260.

Finalment, asseguraren que el rector i la seva concubina Jacmeta, en presència de la mare i els germans d'aquesta i d'altres, davant l'altar de Sant Feliu juraren no separar-se mai i servir-se mútuament, *et sunt bene XII anni quod ambo perseverant publice in peccato. Et habet dictus rector. V. filios ab ea, et nunc est pregnans, et tenet eam secum in domo, et pedissetam sibi tenet.*

La prolixitat de la descripció, la transcendència de tots els afers en la vida social del poble contrasten amab la pena imposada pels bisbe en finalitzar la visita. El bisbe Ponç de Gualba va suspendre a Jaume Ferrer del servei i administració parroquial per dos anys i va confinar-lo als límits orientals del bisbat, a la seva parròquia natal de Santa Maria de Caldes d'Estrac: *...per totum dictum biennium non sis nec audas in toto Maritimo citra civitatem Barchinone nec in decanatu Vallensis, propter qua in villa et parrochia Sancte Marie de Calidis, unde oriundus fuisti, personaliter remanere.* Allí havia de romandre, en el marc natural de la seva infantesa, en companyia dels seus familiars i veïns, i del rector concubinari, en Bartomeu Bragat, complint la penitència imposada pel seu superior, en Jaume Ferrer, un home que, sense saber-ho, arribà a encarnar moltes de les problemàtiques de la seva època. Sobre la seva vida i ministeri posterior les visites pastorals emmudeixen per a sempre.

EL CLERGAT. MORAL SEXUAL.

Quadre n.º 4

N.º	Data	Parròquia visitada.	Clergue	Circumstàncies relacionades en l'acusació i/o en la defensa.
2	1305. 1. 9	St. Feliu d'Alella.	Pere de Ribafort, rector.	Acusació: Té a Barcelona una concubina anomenada Maria amb descendència. Defensa: Havia tingut l'esmentada Maria a Barcelona. Havia tingut una filla d'ella. Maria desaparegué i fa 7 anys que no havia compartit (<i>participavit</i>) amb ella. Fou absolt pel bisbe Bernat.

- | | | | | |
|---|------------|------------------------|---|---|
| 3 | 1305. 1.10 | St. Martí de Teià. | Guillem Boch, preposit de Vall-romanes. | Ac.: Té públicamente una dona, de la qual té tres o quatre filles. És carnicer i revenedor de mercaderies. |
| 5 | 1305. 1.12 | St. Genís de Vilassar. | Arnau Fonolleda, rector de la capella de St. Vicens de Burriac. | Ac.: Té com a concubina a Gueraua, muller de Guillem ses Eroles de Vilassar, de la qual té descendència.
Def.: Reconeix que l'havia tingut públicament, però fa un any i mig que abjurà d'ella. |
| 6 | 1305. 1.13 | St. Feliu de Cabrera. | Jaume Ferrer, rector. | Ac.: Té públicament com a concubina a Jacmeta, de la qual té 3 fills. Està embarassada. Quan va venir a l'església, portà una dona anomenada Elicsenda Ponsa, la qual havia tingut durant més de 3 anys. Aquesta es casà i després va venir una germana seva anomenada Ramoneta. Aquesta estigué un temps amb el rector i sortí embarassada.
Def.: Reconeix que conegué la primera de les dues germanes, però nega la resta. Diu que fou absolt pel bisbe Bernat. Confessa que celebrava amb el seu propi fill, el qual estava a l'altar i li administrava <i>urceolos et siliam</i> . |

- 8 1305. 1.14 Sta. Maria de Mataró.
- Romeu Sapinya, vicari. Ac.: Fugí i s'emportà béns de l'església i una dona. És a Barcelona.
- Arnau, pre., natural de St. Julià del Montseny, desservint a l'església de Mataró. Ac.: Té públicament a Guillelma, muller de Guillem Carbonell de Mataró, de la qual tingué fills. Juga a daus, és amic de baralles i lladre. Empunyà l'espasa contra una dona de Mataró.
- Bertran, beneficiat a l'altar de St. Joan de l'església de Sta. Maria de Mataró. Ac.: Té públicament a Arsenda, de la qual té descendència. El rector no creu que la conegués carnalment perquè fa 5 anys que abjurà d'ella i perquè és vella.
- 9 1305. 1.15 St. Andreu de Llavaneres.
- Bragat, rector de la capella de Caldes d'Estrac. Ac.: Té públicament a Alamanda, la qual té 2 o 3 fills d'ell i està embarassada.
- Def.: Confessà que era veritat.
- Pere Amic, rector. Ac.: Des de fa 30 anys té a casa seva una dona anomenada Maria Lledó, de la qual té descendència. Aquesta dilapidà els béns del rector i de l'església, de manera que cap clergue de l'església pot continuar amb ella, i vilipendia amb fets i paraules els parraquians.
- Def.: Confessà que tenia aquesta dona i fills d'ella.

- | | | | | |
|----|------------|------------------------|------------------------------|--|
| 10 | 1307. 7. 4 | St. Feliu d'Alella. | Pere de Ribaforta, rector. | <p>Ac.: Té a Barcelona una concubina anomenada Maria, que viu a prop del mar i és natural de Vic. Va freqüentment a la ciutat i porta la dona a casa seva.</p> <p>Def.: Confessa que a vegades veu aquesta dona quan va a Barcelona, i entra a casa seva, beu i menja amb ella davant dels fills, però nega haver dormit o pecat amb ella.</p> |
| 15 | 1309. 9.20 | St. Feliu d'Alella. | Pere de Ribaforta, rector. | <p>Ac.: Té públicament a Barcelona una concubina anomenada Maria, la qual viu a Vilanova de la Ribera. Cada setmana va a Barcelona. No té fills d'ella ni ella vé a l'església.</p> |
| 17 | 1310. 5.24 | St. Genís de Vilassar. | Arnau de Montferrer, rector. | <p>Ac.: Té una concubina anomenada Guillelmona, filla d'Elisenda Basseta. Aquesta va marxar embarassada de casa la seva mare i anà a Barcelona. El rector la va fer fora de la parròquia. Va perdre el fill mascle que tenia.</p> <p>Def.: Confessà que era veritat, que havia violat i deixat embarassada a l'esmentada Guillelmona i que després l'havia fet casar amb Bernat Corelló.</p> |

18 1310. 5.25 St. Feliu de Ca- Jaume Ferrer,
brera. rector.

Ac.: Té públicamente a les cases de l'església una dona anomenada Jacmeta, de la qual té fills i filles. Jacmeta està embarassada.

Def.: Ho nega.

Ac.: Fa temps havia tingut a casa seva dues concubines, germanes, de Llissà de Vall, anomenades Elisenda i Raimunda. Primer conegué a Elisenda i després a Raimunda, a la qual deixà embarassada. Per por d'aquest embaràs, la va treure de casa seva. Ara està casada a Sant Andreu de Palomar.

Def.: Ho nega, excepte que conegué a Elisenda.

Ac.: Contragué companyeria amb Elisenda, filla legítima de Berenguer Català, parroquià, seu. Aquest volia dotar la seva filla amb unes 5011. El rector intentà que s'endugués un fill seu i de Jacmeta. Embarassà la comare d'Elisenda. Es desconeix què es féu d'aquest embaràs. Després embarassà la pròpia Elisenda, la qual fou abandonada pel pare i el marit, anà a Barcelona, on tingué la filla, i ara viu vagabunda amb la filla al braç.

- Def.: Confessà que era veritat, però que només havia conegut a l'Elisenda abans de contraure compaternitat amb el seu pare. Després no la va conèixer carnalment ni la va deixar embarassada.
- 19 1310. 5.26 St. Julià d'Argentona. En Montserrat, rector. Ac.: Coneix a Elisenda Verdaguer, però ningú l'ha vist entrar a casa seva, ni a aquesta entrar a la casa del rector.
- 20 1310. 5.27 Sta. Maria de Mataró. Arnau Fonolleda, rector de la capella de St. Vicens de Burriac. Té com a concubina una dona anomenada Guillelma Torroella, de la qual va tenir una filla i ara ha tingut un fill mascle, que ella alleta. Def.: Confessa que és veritat.
- Guillem de Soler, pre., servidor a l'església de Mataró. Ac.: Tenia com a concubina a Ermesenda Moreta, de la qual té un fill. Quan ve d'Argentona, on viu amb el rector, entra públicament i notòria a casa d'Ermesenda.
- 21 1310. 5.28 St. Andreu de Llavaneres. Bragat, rector de la capella de Caldes d'Estrac. Té públicament com a concubina a Alamanya, de la qual té filles. Cohabita amb ella a casa seva como a marit. Def.: Confessa tenir aquesta dona a casa seva i descendència d'ella, però no ha pecat amb ella des

- de la darrera vegada que el bisbe visità el lloc de Lllavaneres.
Confessa que celebra tard perquè no té escolar, i des de fa 10 o 12 anys participant amb Alemanya i el seu fill petit, de 8 anys d'edat.
- Pere Escolar, clergue tonsorat, donat de la capella de Sant Pere. Ac.: Comet públicament adulteri amb Elisenda, muller de Pere de Sella, i té una filla d'ella. Elisenda no vol tornar amb el seu marit.
Def.: Confessa que havia conegut a l'esmentada Elisenda fa dos anys i que havia tingut una filla d'ella, però des que anà en pelegrinació a Sant Pere de Montmajor no ha pecat amb ella.
- 28 1314. 4.22 St. Cebrià de Tiana. Ponç Cortès, regent. Ac.: Té a casa seva una dona sospitosa.
- 33 1323.12.13 St. Andreu de Lllavaneres. Bartomeu Bragat, rector de Caldes d'Estrac. Ac.: Té des de fa 30 anys una dona anomenada Alamanya Guerau com a concubina, de la qual té fills i nets.
- 35 1323.12.15 St. Martí de Teià. Jaume Progamíner, rector. Ac.: Acostumava a tenir a Barcelona (primer al molí d'en Maylti, després prop de Santa Anna) com a concubina una dona anomenada Saurina Doya, de la qual tingué una filla. Fa

temps que l'abandonà. Aquesta ve a vegades a casa la seva mare, però desconeixen que el rector participi (*participet*) amb ella. Més aviat no ho creuen perquè és molt jove.

- | | | | | |
|----|------------|------------------------|--|--|
| 37 | 1326. 6.24 | St. Pere de Premià. | Arnau Botey, rector. | <p>Ac.: Té públicament com a concubina a Sanxa Vidal, de la qual té descendència.</p> <p>Def.: Confessà que era veritat.</p> |
| 38 | 1326. 6.25 | St. Genís de Vilassar. | Pere Cayot, beneficiat a l'església de Vilassar. | <p>Ac.: Tingué com a concubina a Aliscendis Baseta de Vilassar, de la qual tingué una filla de 12 anys d'edat i un fill de 5 o 6 anys, difunt. Desflorà una altra dona anomenada Bertrana, de la qual té descendència.</p> <p>Def.: Confessà que era veritat que havia pecat amb l'esmentada Elisenda i que tingué una filla d'ella de 7 o 8 anys, però no un fill ni altres infants. Digué que també era veritat que havia pecat amb Bertrana, però ignora si la descendència és seva. Nega haver-la desflorat.</p> |
| 39 | 1326. 6.26 | Sta. Maria de Mataró. | Berenguer de Bosch, rector. | <p>Tingué fills d'una dona anomenada Barçaló, la qual avui és dida de</p> |

Francesc de Sant Vicens.
En un any tingué descendència d'ella.

Def.: Confessà que era veritat.

En Terrades, beneficiat a l'església de Mataró.

Ac.: Tenia l'any passat com a concubina a na Morera, la qual sortí de casa seva embarassada.

Def.: Digué que era veritat que havia pecat amb na Morera, però no creia que els fills fossin seus.

41 1326. 6.28

St. Julià d'Argentona.

Bernat Estapera, pre., de Sabadell, desservint a Granollers.

Ac.: Fa dos anys, mentre vivia a Argentona, desflorà a Guillelma, filla de Berenguer Fornells, i demanà al seu para que la dotés.

Def.: Confessà que havia pecat carnalment amb Guillelma, però no la desflorà. Digué que dubtava que la descendència fos seva i que abans que l'hagués conegut, l'esmentada Guillelma ja havia tingut un avortament.

49 1379. 9.30

St. Julià d'Argentona.

Raimon Bons, rector.

Ac.: Té com a concubina en el seu hospici una dona. Durant molt de temps dormiren a la mateixa cambra, tot i que hom ignora si al mateix llit perquè les portes estaven tancades.

- | | | | | |
|----|------------|---------------------------|--|--|
| 51 | 1379. 9.30 | Sta. Maria de Mataró. | Bernat Agell, beneficiat a l'altar de Sant Joan i a la capella de Sant Miquel del Cros. Ferrer de Solsona, vicari. | <p>Def.: Respongué que havia tingut una filla d'una concubina.</p> <p>Ac.: Tingué durant molt de temps i encara té temps i encara té como a concubina una dona, de la qual nesqueren dos fills, avui vagabunds. La dona i els fills viuen a la parròquia de Cabrera i a vegades venen a l'hospici del vicari. Aquest els proveeix de vestir i menjar i altres coses necessàries.</p> |
| 52 | 1379.10. 1 | St. Andreu de Llavaneres. | Francesc d'Illes, vicari regent. | <p>Def.: Respongué que no tenia concubina, però havia conegut una dona amb la qual viu avui.</p> <p>Ac.: Idem. No es sospita de concubinatge perquè la dona és <i>otiba</i> i molt vella.</p> |
| 59 | 1382.10.19 | St. Julià d'Argentona. | Pere Bons, rector. | <p>Ac.: La dona esmentada en l'anterior visita va moltes vegades a casa el rector i hi fa estades de quinze dies. El rector l'amagà quan sapigué que el visitador venia a l'església.</p> |
| 72 | 1413.12. 9 | St. Julià d'Argentona. | Berenguer Lledó, beneficiat a l'altar de Sant Llorenç | <p>Ac.: Té públicament a casa seva una dona anomenada Llúcia com a esclava i concubina.</p> |

78	1413.12.12	St. Cebrià de Tiana.	Joan Munt, vicari regent.	Viu amb ell una dona anomenada Saura, de la parròquia d'Alella, la qual és vella i de bona fama.
82	1421. 6.24	St. Andreu de Llavaneres.	Pere Sinola, rector.	Viu amb ell una dona anomenada Francesca, de 50 anys d'edat, de bona fama i condició honesta.

3. LA MORALITAT DELS LAICS.

3.1 *La doctrina de l'Església: Sant Agustí i Sant Tomàs d'Aquino.*

La doctrina de l'Església sobre la moral sexual té els seus orígens en el pensament sistematitzat per Sant Agustí en el context de les lluites antignòstiques i antimaniques. A l'època medieval el pensament de Sant Agustí va a passar a la teologia occidental a través de Sant Tomàs d'Aquino i de l'escolàstica.

La tasca de Sant Agustí va consistir en la recollida dels elements essencials de la tradició anterior sobre la moral sexual i hi va afegir la seva important aportació personal. El seu objectiu era la defensa de la bondat intrínseca del matrimoni en contra d'heretgies com el gnosticisme i el maniqueisme. Per a Sant Agustí, les relacions sexuals eren, com el menjar i el veure, mitjans per a aconseguir els objectius o finalitats pels quals havien estat creats. Això els distingia d'altres bens (la saviesa, l'amistat, etc.) que eren dignes d'ésser cercats per ells mateixos. La finalitat per la qual havien estat creades les relacions sexuals era la procreació. La llei eterna, que tenia com a objectiu la conservació de l'ordre natural, només permetia les relacions necessàries per a la procreació. Segons Sant Agustí, el matrimoni havia estat instituit per Déu amb la finalitat de la procreació.

Sant Agustí, és l'origen de la concepció dualista del matrimoni que ha estat present en la doctrina de l'Església fins al Concili Vaticà II. Sant Agustí concebia el matrimoni, en primer lloc, com la unió conjugal fundada sobre la distinció biològica dels dos sexes amb l'única finalitat natural de la procreació. Aquesta concepció s'oposava a la doctrina de Sant Pau segons la qual, si bé les relacions sexuals havien de realitzar-se sempre dins del matrimoni, eren lícites (moralment bones) fins i tot encara que no fossin necessàries per a la procreació.⁷⁸ Per a Sant Agustí, el cònjuge

78. GIBLET *et alii* (col.): *En las fuentes de la moral conyugal*. Bilbao, Ed. Desclee de Brouwer, 1969, pàg. 164.

que demanava tenir relacions sexuals més enllà de les necessàries per a la procreació cometia pecat perquè sobrepassava els límits del pacte conjugal. En aquest punt mostra la seva dependència dels etòics i dels neopitagòrics. La seva apreciació moral de la sexualitat descansava en la consideració de la naturalesa biològica com a tal, a través d'una concepció pessimista del plaer sexual.

A aquesta primera definició del matrimoni, Sant Agustí hi juxtaposa una segona que considera el matrimoni com una comunitat espiritual, una unió d'amistat entre home i dona basada en la naturalesa social de l'home. Aquesta unió espiritual és més forta a mesura que els cònjuges s'allunyen de l'atracció carnal, arribant el nivell més sublim del matrimoni cristià amb la continència absoluta. En aquest nivell els cònjuges no estan obligats a cercar la procreació.

Aquestes dues concepcions del matrimoni no aconseguiren mai articular-se coherentment. No obstant, Sant Agustí va insistir en la defensa de tres valors inherents al matrimoni: el *bonum prolis* (la procreació), el *bonum fidei* (la fidelitat) i el *bonum sacramenti* (la indissolubilitat). La fidelitat, base del matrimoni, es perfecciona a mesura que els cònjuges es van desprenent dels desitjos i dels plaers sexuals. El matrimoni cristià es glorifica amb el *bonum sacramenti*, puix que la unió conjugal és el signe de la unió indefectible de Crist i la seva Església. El valor de la procreació radica en que és la raó de ser natural del matrimoni. El fill és el fruit de l'acte sexual, però no de la societat conjugal pròpiament dita. L'acte sexual no és ni l'expressió ni l'encarnació de l'amor conjugal. El mal que és inherent a l'acte sexual només pot ésser contrarrestat pel bé de la procreació.

Aquest dualisme va passar a l'Edat Mitjana a la teologia occidental a través de Sant Tomàs d'Aquino. Els grans escolàstics van precisar i desenvolupar tota la doctrina anterior dins del marc de la seva elaboració de la llei natural. La moral de Sant Tomàs té com a base la distinció que estableix entre dos dominis de la llei natural: la llei natural pròpiament dita que l'home té en comú amb els animals, i la llei natural específicament humana que suposa a l'home com a ser espiritual en la seva relació amb Déu. El matrimoni, des del punt de vista de la llei natural genèrica, està orientat a la procreació. El matrimoni, des del punt de vista de la llei natural específicament humana, és una comunitat basada en la naturalesa social de l'home que té com a finalitat l'ajuda mútua entre els cònjuges i el servei a la família.

El valor més gran del matrimoni és el sagrament, l'amor conjugal com a participació en la caritat de Crist vers la seva Església. L'acte sexual depèn del domini de la llei natural genèrica. És un acte biològic que té com a finalitat natural la reproducció. La seva legitimitat està en funció de la mesura necessària per a la procreació; el cònjuge que la depassa comet un pecat venial.

Els pecats que atenten contra la llei natural genèrica són, segons Sant Tomàs, en escala ascendent de gravetat: la masturbació, les pràctiques que priven a l'acte sexual de la seva finalitat natural, l'homosexualitat i la bestialitat. Els pecats que violen la

lleï natural específicament humana són en escala ascendent de gravetat: la fornicació, la violació, l'adulteri i l'incest.

Sant Albert Magne va afegir que l'acte sexual no era només un acte natural al servei de la procreació, sinó també un acte que podia justificar-se per un fi personal. La doctrina dualista del matrimoni no fou renovada fins a les darreries del segle XV quan, sota l'impuls de Martí Lemaistre, s'introduí dins del binomi acte sexual-reproducció justificacions per motius subjectius.

3.2 *Relacions sexuals il·lícites: casuística.*

La casuística de delictes de moral sexual dels laics és més diversa que la dels clergues. En canvi, les notícies de l'acusació són molt més lacòniques, no ofereixen la riquesa qualitativa de matisos de les inquisicions contra els clergues. En total, es comptabilitzen 61 acusacions per delictes de moral sexual que es reparteixen en les dues etapes de la pastoral de visita de la següent manera: 58 (1305-1326) i 3 (1379-1447).

3.2.1 El concubinatge.

El concubinatge implica la unió realitzada lliurament entre un home i una dona, no vinculats entre sí o amb tercers pel matrimoni, la cohabitació i el manteniment de relacions sexuals. El que caracteritza essencialment el concubinatge és el caràcter durador i persistent en el temps de les relacions conjugals il·lícites. Són requisits per a l'existència de concubinatge: que l'home i la concubina no estiguin vinculats per sang o pel matrimoni (en aquests casos ens trobariem davant d'un incest o d'un adulteri respectivament), que existeixi un mutu consentiment entre ambdós (en cas contrari tindriem una violació), que es produeixi una cohabitació amb imitació de la vida matrimonial habitual.

L'Església establí des del segle IV una clara distinció entre les parelles legítimes i il·legítimes, entre elles, les que vivien en concubinatge. La concubina passà a ser una simple amistançada i els fills pasaren a ésser considerats com a bastards o il·legítims. Segons GOODY, la lluita de l'Església contra el concubinatge tenia com a objectiu els drets de legítima o d'herència dels fills. Una de les raons de l'Església per a la supressió del concubinatge entre els laics hauria estat la seva capacitat per a generar hereus ficticis o addicionals que sostraurien el patrimoni familiar de possibles donacions a l'Església. Mentre que la prohibició del concubinatge dels laics afavoriria l'augment del patrimoni eclesiàstic, el celibat dels clergues afavoriria que aquest patrimoni es dispersés en mans laiques.⁷⁹

79. GOODY, J.: *La evolución de la familia y del matrimonio en Europa*, Barcelona, Herder 1986, pàgs. 112-113.

De les 61 acusacions analitzades, 7 (11,4 %) corresponen a casos de concubinatge: 5 (1305-1326) i 2 (1379-144). En 3 d'ells es consigna l'existència de descendència. En un cas se'ns informa que un dels cònjuges és casat. Es tracta de Pere Ferrer, de Vilassar, que té públicament una concubina, després d'haver abandonat la seva esposa legítima: *qui tenet publice quandam amasiam dimitendo propriam uxorem et aderendo predictae amasie*.⁸⁰ Si l'acusació prefereix parlar de concubinatge, en lloc d'adulteri, podria ser pel caràcter permanent i estable de les relacions. Però també és plausible una manca de rigor i un cert grau de confusió alhora d'aplicar els termes; les relacions entre Arnau de Soler i Guillermona sa Sort, d'Àlella, són qualificades l'any 1309 de concubinatge, quan es tracta d'un cas explícit d'incest (són parents en quart grau de consanguinitat).⁸¹

3.2.2 Fornicació i adulteri.

La fornicació és el comerç carnal o la unió sexual entre un home i una dona fora del matrimoni. La fornicació serà qualificada d'adulteri (simple o doble) quan la relació il·legítima viola la fidelitat conjugal perquè un dels dos o tots dos estan casats. Dins la teologia moral, la fornicació és considerada un pecat greu contra la castedat en qualsevol de les seves formes i circumstàncies perquè implica una actuació voluntària de la facultat sexual fora del matrimoni. L'adulteri suposa una violació dels drets del cònjuge de l'adúlter. Aquest havia adquirit, mitjançant l'aliança matrimonial, un títol exclusiu sobre la intimitat sexual del seu cònjuge.

Troblem un total de 17 casos de fornicació (27,8 %), tots ells dins del període 1305-1326, i 12 casos d'adulteri (19,6 %), 11 en el període 1305-1326 i 1 l'any 1413. En un cas els testimonis sinodals dubten alhora de qualificar les relacions. Es tracta de Bernat Mora, de Teià, que *fornicatur vel adulteratur cum Maria et prole habet ex ea*.⁸² Aquest dubte podria venir donat pel desconeixement del veritable estat civil d'un dels parroquians. Però, en general existeix una tendència cap una certa confusió provocada per l'ambigüitat real de determinades situacions; malgrat la tipificació dels delictes de moral sexual, la frontera entre uns i altres es desdibuixa a la realitat. Com interpretar, per exemple, la situació d'un Canal, de Mataró, que l'any 1314 *habet accessum ad quandam mulierem cuius nomen ignorant*? Probablement es tracti d'un cas de simple fornicació, però desconeixem la circumstancialitat temporal (ocasionalitat, persistència) de les relacions.⁸³ En general, l'elevat nombre d'acusacions de fornicació i d'adulteri i la xifra global de parroquians que afecten

80. V.P., n.º 47.

81. V.P., n.º 15.

82. V.P., n.º 3.

83. V.P., n.º 31.

contemporàniament (8 parroquians a Vilassar l'any 1305) indiquen que es tracta de les dues pràctiques il·lícites més exteses entre la població.

Dels 17 casos de fornicació, en 8 es consigna l'existència de descendència. És aleshores quan s'acostuma a indicar el caràcter públic de les relacions, probablement per la revelació que suposen els fills. Trobem un cas de fornicació que implica un incest. Es tracta d'en Bernat de Castell, d'Argentona, que l'any 1326 és acusat de fornicar amb na Benvenguda, *consanguinea* seva.⁸⁴

El caràcter públic de l'adulteri apareix en 6 dels 12 casos. Els acusats de cometre adulteri, és a dir, de violar les relacions conjugals legítimes, són tan els homes com les dones. Només trobem casos amb fills fruit de la relació adúltera. En 6 casos l'adulteri comporta la no cohabitació dels cònjuges legítims: l'adúlter ha abandonat a la seva pròpia muller en favor de la nova relació, l'adúltera. A vegades, però, és la dona la que no vol cohabitar amb el seu marit i comet adulteri amb altres. Aquest és el cas de na Lobera, filla de Peregrí, de Lllavaneres⁸⁵ o d'Elicsenda ses Graces, d'Alella, que l'any 1307 *maritata adulterat publice cum multis*.⁸⁶ Les relacions adúlteres no sempre impliquen una parella fixa. A Vilassar l'any 1305 l'adulteri involucra als membres de l'alta pagesia entre ells (els Eroles, els Julià, els Isern, homes de Sant Marçal del Montseny) i del clergat (Arnay Fonoyleda). GERALDA, després d'haver estat abandonada pel seu marit, Guillem ses Eroles, comet adulteri amb el rector de la capella de Sant Vicens de Burriac.⁸⁷ Semblantment, Saura de Bosch, abandonada pel seu marit, en Guillem Julià, comet adulteri públicament amb en Pere Isern, *soluto* (es tracta de l'únic cas d'adulteri simple registrat).⁸⁸

Si bé trobem casos d'abandonament o de no cohabitació dels cònjuges que actuen com a causa o conseqüència de relacions adúlteres, aquestes no podien ser causa de divorci. En canvi, l'adulteri podia ésser al·legat per tal d'autoritzar una separació, però es mantenia intacte l'aliança matrimonial. Després d'un període de dubte, el dret canònic va acabar autoritzant el matrimoni entre dos adúlterers.⁸⁹

3.2.3 L'incest.

L'incest és la relació sexual entre parents dins dels graus en què és prohibit el matrimoni. El parentiu ocupa el primer lloc entre els impediments per al matrimoni i fou una de les al·legacions més utilitzades per a la seva anul·lació. Les disposicions legislatives referents a l'incest són molt nombroses. En el dret clàssic el parentiu és

84. V.P., n.º 41.

85. V.P., n.º 9.

86. V.P., n.º 10.

87. V.P., n.º 5.

88. V.P., n.º 5.

89. GAUDEMET, Jean; *Le mariage en Occident. Les mœurs et le droit*. Paris, Les éditions du Cerf, 1987, pàg. 215.

considerat un impediment que té com a conseqüència la nul·litat del matrimoni *ab initio*, a diferència de l'adulteri que no invalida la unió anterior. Mentre que en l'adulteri, els fills nescuts abans de la ruptura són considerats legítims, en l'incest els fills són bastards, amb la qual cosa se'ls priva de tot dret a la successió.

La determinació del grau fins al qual el matrimoni era considerat incestuós i el model de càlcul fou objecte de discussió al llarg de l'Edat Mitjana donant lloc a una legislació abundant. L'Església va utilitzar en moments diferents dos sistemes per a calcular els graus de consanguinitat: el romà i el germànic. El pas oficial del sistema de còmput romà al germànic es produí al segle XI. A partir d'aleshores les autoritats eclesiàstiques s'esforçaren en intervenir preventivament per a impedir les unions incestuoses.

Juntament amb la consanguinitat, el parentiu adoptiu constituïa un impediment per al matrimoni. Encara i així, no va ser fins tardanament que aquest es va tenir en compte. El parentiu espiritual, fruit dels lligams establerts pel baptisme (o la confirmació) entre el batejat i els seus padrins, fou considerat també un impediment.

A les visites pastorals apareixen un total de 6 casos d'incest. En tots ells l'acusat és un home. En dos casos es consigna l'existència de fills i en dos més la dona està embarassada. Pel que fa als graus de consanguinitat, trobem un incest a la parròquia d'Alella l'any 1309 entre parents en quart grau (nets de cosins germans, segons el còmput germànic).⁹⁰ i un incest a Llavanes l'any 1305 entre cosins polítics en tercer grau (Bernat comet incest amb Benvinguda Belveya, *consanguinea* en tercer grau de Ferrera, muller de Bernat).⁹¹ Trobem també un cas de parentiu espiritual en l'incest entre el moliner de Llavanes, Ramon Fortuny, i la seva comare, Agneta. Els parroquians denuncien que el prevere Colomer els casà per 10 sous i batejà llur fill, que es sospita que és *de sacro fonte*.⁹²

A diferència de les acusacions de concubinatge dels clergues, a les inquisicions sobre la moral sexual dels laics no es fa referència a l'espai o àmbit físic de les relacions. El molí apareix, però, com un espai privilegiat per a les relacions pecaminoses, degut probablement a la seva separació dels nuclis habitats o al caràcter continuat de l'activitat laboral (diürn i nocturn). És significatiu que els dos únics casos de relacions sexuals il·lícites en els quals es consigni la condició socio-professional del parroquià siguin l'incest d'en Ramon Fortuny, moliner de Llavanes, i el concubinatge d'en Jaume Fontredona, moliner de Caldes d'Estrac, amb una dona aragonesa l'any 1446.⁹³ Ja havíem vist també com en Jaume Progaminer, rector de Teià, havia estat acusat l'any 1323 de tenir una concubina a Barcelona, al molí d'en Mayli.

90. V.P., n.º 15.

91. V.P., n.º 9.

92. V.P., n.º 9.

93. V.P., n.º 9 i 138.

3.2.4 Prostitució.

Dues úniques referències circumscriuen la problemàtica de la prostitució l'any 1305 a la parròquia de Cabrera, on la permisivitat del rector deuria contribuir-hi. De na Triylona se'ns diu que es prostitueix amb els seus fills: *meretricatur publice cum prolibus*.⁹⁴

3.3 El matrimoni.

La legislació eclesiàstica sobre la validesa del matrimoni va experimentar una evolució fins que va quedar fixada al segle XII a través de l'Escola de Bolònia i la tasca de Gracià. L'autoritat de l'Església sobre la disciplina matrimonial es va vehicular a través del seu monopoli jurisdiccional i legislatiu que va començar a pendre protagonisme a partir del segle XI. Fruit de la renovació intel·lectual del segle XII, es va sistematitzar tota una reflexió doctrinal sobre el matrimoni a través de les aportacions doctrinals de teòlegs, canonistes i romanistes. Mitjançant els canons conciliaris, les decretals pontificals i els sínodes diocesans, l'Església va dur a terme la seva tasca de control sobre el matrimoni.

L'Església es va esforçar en envoltar la celebració del matrimoni de ritus religiosos que asseguressin la publicitat de l'acte. La publicitat del matrimoni permetia a l'Església un major control, facilitava la separació de les unions il·lícites, prevenia les futures unions que presentaven algun impediment, i feia difícils les ruptures arbitràries. La clandestinitat i privacitat del matrimoni significaven, ben al contrari, una substracció del control de l'Església.

3.3.1 Matrimonis no solemnitzats.

Per a que un matrimoni fos considerat vàlit no era necessària cap cerimònia pública, però, en cavi, la benedicció nupcial era necessària per a la seva licitud. Fins al segle XI tan sols calia el consentiment dels dos batejats per a la validesa de l'enllaç. Però a partir d'aleshores s'introduí un canvi important pel qual el matrimoni hauria de celebrar-se en el futur, no només segons les normes socials i culturals vigents, sinó també *in facie ecclesie* (davant de l'església), d'acord amb les normes litúrgiques fixades per l'Església. Tres diumenges consecutius abans de la celebració dels matrimonis en faç d'església, s'havien d'anunciar per a que els parroquians hi poguessin oposar impediments. La lectura d'aquests anuncis es feia a l'església parroquial i constituïa el primer pas per a la publicitat del matrimoni i per al seu control per part de l'Església. Seguien la solemnització pública de la unió mitjançant

94. V.P., n.º 6.

el consentiment mutu (*per verba de presenti*) a la porta de l'església (*in facie ecclesie*), la *traditio puellae* o entrega que els pares feien de la filla al marit amb l'ofrena de la dot, i la benedicció nupcial. Finalment, s'entrava processionalment dins l'església per a celebrar la missa de les esposalles, durant la qual s'impartia una altra benedicció especial.⁹⁵

Tot i que al segle XIV la benedicció nupcial ja havia esdevingut una condició indispensable per a la licitud del matrimoni, aquest existia i era considerat vàlid després de la celebració de les esposalles i de la consumació sexual. Molts d'aquests matrimonis que no es portaven a terme *in facie ecclesie*, es realitzaven privadament, mitjançant el mutu consentiment dels cònjuges a la casa, al mig del camp, etc. En els registres de visites pastorals trobem un total de 10 casos de matrimonis no solemnitzats *in facie ecclesie* per al període 1305-1342. En 8 casos s'explicita la voluntat expressa dels cònjuges de no rebre la benedicció nupcial en faç d'església. Les causes del rebuig de la celebració eclesiàstica del matrimoni no apareixen, però, consignades. Segons J. GAUDEMET, la clandestinitat dels matrimonis podia obeir a motius múltiples: preferència per la discreció, evitar als opositors a un determinat matrimoni, conflictes entre els desitjos dels nuvis i els dels pares, desig de celebrar el matrimoni en una altra parròquia, etc.⁹⁶ J. GOODY considera el matrimoni volgudament clandestí com una continuació d'antigues tradicions matrimonials. HELMHOLZ parla de l'arrelament de la creença que les persones podien regular els seus assumptes matrimonials sense l'ajuda o intromissió de l'Església.⁹⁷ Els dos casos restants que no expliciten un rebuig vers la solemnització eclesiàstica, permeten pensar en l'oblit o en la postposició conscient de la celebració per part dels cònjuges. Els parroquians de Tiana declaren l'any 1305 que Bertran de «Lodo» i Guillelmona fa quatre anys que contragueren matrimoni i encara no l'han solemnitzat.⁹⁸

Segons SHEEHAN el reconeixement eclesiàstic dels matrimonis clandestins té els seus orígens en la teoria del consens admesa per l'Església per la qual els hi atorgava validesa, però no licitud.

3.3.2 Matrimonis no consumats.

L'Església considerava únicament com a perfectes i indissolubles els matrimonis que havien estat consumats, perquè eren el signe de la unió de Crist amb la seva Església.⁹⁹ La no consumació del matrimoni podia conduir a la seva nul·litat o a la

95. MARTÍ BONET, J. M.: «Las visitas pastorales y los «Comunes» del primer año del pontificado del obispo de Barcelona Ponç de Gualba (1303)» dins «Anthologica Annua», n.º 28-29 (1981-1982), pàg. 636.

96. GAUDEMET, *op.cit.*, pàgs. 232-233.

97. GOODY, *op.cit.*, pàg. 203.

98. V.P., n.º 1.

99. GAUDEMET, *op.cit.*, pàg. 245.

separació dels cònjuges. El consentiment era el que atorgava validesa al matrimoni, però aquest no es considerava indissoluble fins que no hi haguessin relacions sexuals. En cap dels dos casos registrats que fan referència a la no consumació del matrimoni s'expliciten les causes. D'Alexandre Insern, de Vilassar, se'ns diu l'any 1305 que no vol consumar el matrimoni contret amb Agnès d'en Arayo.¹⁰⁰ El segon cas es tracta d'un matrimoni contret fa 10 anys en faç d'església, però que encara no ha estat consumat carnalment (*non dum est matrimonium carnaliter consumatum*).¹⁰¹

3.3.3 Matrimonis que no cohabitien.

L'Església va lluitar per mantenir el principi d'indissolubilitat del matrimoni tot restablint els lligams entre els cònjuges quan aquests s'havien trencat per causes diverses. Les sentències judicials obligant a la vida comuna dels cònjuges eren freqüents.¹⁰²

Dels 9 casos de no cohabitació matrimonial que trobem en els registres analitzats, 6 apareixen com la causa o la conseqüència mecànica de l'adulteri d'un dels cònjuges. En 3 casos és el marit el qui abandona la seva pròpia esposa per a mantenir relacions amb una altra dona. En dos casos, qui protagonitza la ruptura és la dona. Els parroquians de Vilassar declaren l'any 1310 que en Guillem Julià *non vult habitare cum uxore propter adulterium uxoris*.¹⁰³ Aquesta referència no és gratuïta: el *Decret de Gracià* reprimia únicament l'adulteri de la dona i en aquest cas autoritzava la separació del matrimoni. Però si la dona feia penitència i es penedia, el matrimoni podia refer-se. La resta de casos de no cohabitació responen a la negativa d'un dels cònjuges sense que se'ns especifiquin les causes.

3.3.4 Un possible cas de poligàmia.

L'any 1310 els parroquians de St. Andreu de Llavaneres denuncien un fet curiós: en Simó Cartey, de Mata, marit d'Ermessenda Cathana, *credens quod uxor sua predicta esset mortua contraxit cum filia d'en Raspat de Mata in facie ecclesie et manet secum tanquam vir cum uxor propria delicta*.¹⁰⁴ Tal com indica GAUDEMET, una llarga absència d'un dels cònjuges incitava a sospitar sobre la seva mort i la conseqüent desaparició del vincle conjugal.¹⁰⁵ Però la manca de seguretat feia que unes segones noces exposessin al conjuge que s'havia quedat sol a la bigàmia. Per evitar aquest perill, l'Església, quan la defunció del cònjuge només era suposada,

100. V.P., n.º 5.

101. V.P., n.º 20.

102. GAUDEMET, *op.cit.*, pàg. 263.

103. V.P., n.º 17.

104. V.P., n.º 21.

105. GAUDEMET, *op. cit.*, pàgs. 247-247.

exigia per a les segones noces una autorització (*licentia nubendi*) del sacerdot, l'única finalitat de la qual era evitar les penes imposades en cas de bigàmia. Si el cònjuge del primer matrimoni tornava, es restaurava immediatament la vella relació conjugal. El cònjuge del segon matrimoni només estava obligat a pagar una petita multa. En el nostre cas, els testimonis sinodals de Llavaneres, tal com es desprèn dels termes de la denúncia, estan segurs que en Simó Cartey és viu.

ELS LAICS. MORAL SEXUAL.

Quadre n.º 5

N.º	Data	Parròquia visitada	Laic	Acusació
1	1305. 1. 8	St. Cebrià de Tiana.	Bernat sa Mata.	Fornica amb Margarida, de la qual té descendència.
			Berenguer sa Matha.	Comet adulteri amb Bonanada de Roca, muller d'en March Tolsa.
			Berenguer sa Rovira	Fornica públicament amb Benvinguda de Mas, de la qual té descendència.
			Bertran «de Lodo».	Contragué matrimoni amb Guillemona fa quatre anys i encara no ha solemnitzat el casament.
			Berenguer des Route.	Contragué matrimoni amb Elicsenda Morera, viu amb ella i encara no ha solemnitzat el casament.
2	1305. 1. 9	St. Feliu d'Alella.	Martí de Casajosa.	Constragué matrimoni amb Saurina de Serra i no vol solemnitzar-lo.
3	1305. 1.10	St. Martí de Teià.	Bernat Fontanils.	No vol solemnitzar el matrimoni amb la seva muller.

			Bernat Mora	Fornica o comet adulteri amb Maria, de la qual té descendència.
			Guillem Morera Pere Joan.	Fa temps que tenen muller i no volen solemnitzar
4	1305. 1.11	St. Pere de Premià.	Pere Galifa.	És casat i va cometre adulteri públicament amb Ferrera Boteyla, de la qual té descendència. Prometé sota pena de 20 sous no estar més amb ella, però hi ha tornat i ha pagat la pena.
			Pere Morera.	Va cometre incest amb Maria, filla de Pere Tició, que té públicament a casa seva i de la qual té fills.
5	1305. 1.12	St. Genís de Vilassar.	Guillem ses Eroles.	Després d'haver abandonat la seva pròpia muller, Geralda, comet públicament adulteri amb Sancha, la qual té a casa seva.
			Geralda, muller de Guillem ses Eroles.	Comet adulteri públicament amb Arnau Fonoyleda, rector de la capella de Sant Vicens, tenen descendència.
			Guillem Julià.	Després d'haver abandonat la seva pròpia muller, Saura des Bosc, comet adulteri públicament amb Ferrera, muller de Guillem Saura.

- | | | | | |
|---|------------|---------------------------|--|--|
| | | | Saura des Bosch, muller de Guillem Julià. Alexandre Isern. | Comet adulteri públicament amb Pere Isern, solter. Digué haver contret matrimoni públicament amb Agnes d'en Arayo i no vol consumir-lo. |
| 6 | 1305. 1.13 | St. Feliu de Cabrera. | Na Triylona. | Es protitueix amb els seus fills. |
| 8 | 1305. 1.14 | Sta. Maria de Mataró. | Na Taulada, muller de Berenguer Andreu. | No vol cohabitar amb el seu marit. |
| | | | Elicsenda, muller de Guerau ses Moreres. | Comet adulteri amb Ferrer Sagió. |
| | | | Romeu, escuder d'en Belloc. | Té públicament a Alamanya, filla de Domènec. |
| | | | Pere Lenguart. | Té públicament a Elicsenda Banaïam, de la qual té un fill i una filla. |
| 9 | 1305. 1.15 | St. Andreu de Llavaneres. | Bernat. | Va cometre incest amb Benvinguda Belveyana, <i>consanguinea</i> en tercer grau de la seva muller, Ferrera. La té públicament com a concubina. Està embarassada. |
| | | | Ramon Fortuny, moliner. | Té com a muller la seva comare, Agneta. El prevere Colomer va casarlos a canvi de 10 sous i va batejar el fill d'Agneta, el qual es sospina que és de <i>sacro fonte</i> . |

			Lobera, filla de Peregrí.	No vol cohabitar amb el seu marit i comet, públicament adulteri amb diversos homes.
10	1307. 7. 4	St. Feliu d'Alella.	Elicsenda ses Graces.	Éssent casada, comet adulteri amb molts homes.
			Martí de Casajovana.	Contragué matrimoni amb Saurina, de la qual té descendència, i no vol solemnitzar-lo en faç d'Església.
			Berenguer des Ferrer i Sibília.	Contragueren matrimoni i viuen junts, però no volen solemnitzar-lo.
			Pere Oliver i Simona.	Idem.
12	1307. 9.18	St. Pere de Premià.	Pere Isern.	Coneix a na Viadura, de la qual és <i>consanguineus</i> .
14	1309. 9.19	St. Cebrià de Tiana.	Bernat de Coll.	Fornica públicament amb Guillerma de Vich, de la qual té una filla.
			Bartomeu Bofí.	Fornica públicament amb Elicsenda, germana de dita Guillerma de la qual té un fill.
15	1309. 9.20	St. Feliu d'Alella.	Arnau de Soler.	Té com a concubina a Guillermona sa Sort, que està embarassada, i és parent d'ella en quart grau de consanguinitat.
			Jaume Curri.	Fornica públicament amb Guillerma des Soler, de la qual té un fill.
16	1310. 5.23	St. Martí de Teià.	Pere Estrany.	Fornica amb Ermesenda Noguera, de la qual té una filla.

- | | | | | |
|----|------------|---------------------------|---|---|
| 17 | 1310. 5.24 | St. Genís de Vilassar. | Guillem ses Eroles. | Després d'haver abandonat la seva pròpia muller, comet adulteri amb Sanxa Serventa de la qual té un fill. |
| | | | Guillem Julià. | No vol viure amb la seva muller a causa del seu adulteri. |
| | | | Pere Estrany, home sòlid de la prepositura de maig. | Fornica amb Guillerma, filla d'en Ferrer, de la qual té descendència. |
| 18 | 1310. 5.25 | St. Feliu de Cabrera. | Jaume de Puig. | Formica amb Guillemo-na sa Puxada del mas Esteve. |
| | | | Bartomeu Català. | Té a Saurina com a concubina, de la qual té descendència. |
| | | | Bartomeu, fill de Guillem Bartomeu. | Fornica amb Elicsenda Dorries. |
| 19 | 1310. 5.26 | St. Julià d'Argentona. | Berenguer Castell. | Fornica amb na Bondia, de la qual té una filla. |
| 20 | 1310. 5.27 | Sta. Maria de Marató. | Romer de Pla. | Fornica públicament amb Alamanya, filla de Domènec, de la qual té una filla. |
| | | | Bernat s'Olivera. | No vol viure amb la seva muller Elisenda. |
| | | | Pere Berenguer. | Contragué matrimoni amb Benvinguda, filla d'Arnau Saurí, difunt, en faç d'església. Fa 10 anys d'això i encara no ha estat consumat carnalment. |
| 21 | 1310. 5.28 | St. Andreu de Llavaneres. | Pere Segaria. | No vol viure amb la seva dona. Fa 4 anys que no viuen junts. |

			Guillem Pareyler.	Té com a muller a Elicsenda, filla de Bernat d'Ausona, de la qual té descendència. Bernat d'Ausona els va casar davant de <i>sacro fonte</i> .
			Simó Cartey de Mata.	Creient que la seva muller, Ermessenda Catana, havia mort, contragué matrimoni amb la filla d'en Raspat de Mata en faç d'església.
23	1313. 3.11	St. Cebrià de Tiana	de Bartomeu Bofiy.	Fornica amb Elicsenda, filla de Pere de Mas.
28	1314. 4.22	St. Cebrià de Tiana.	Bonanat sa Matha.	Contragué matrimoni amb una dona, la té a casa seva, i no vol solemnitzar-lo en faç d'església.
			Pere sa Sala.	Fornica amb na Poal.
29	1314. 4.23	St. Martí de Teià.	Jacobi d'Alella.	Fornica amb na Suau.
			Ferrer de St. Julià del Montseny.	Fornica amb una dona.
31	1314. 9.18	Sta. Maria de Mataró.	En Canal.	Té accés a una dona.
			Un fill d'en Bernat Teulades.	Té com a concubina a Elicsenda, soltera.
32	1314. 9.20	St. Julià d'Argentona.	En Casteyl.	Té com a concubina a na Benvinguda.
38	1326. 6.25	St. Genís de Vilassar.	Guillem Marquès.	És solter i fornica públicament amb Bartomeua, de la qual té descendència.

- | | | | | |
|-----|------------|--------------------------------|----------------------------|--|
| 41 | 1326. 6.28 | St. Julià d'Argentona. | Bernat de Castell. | Fornica amb na Benven-guda, <i>consanguinea</i> seva. |
| 42 | 1342.11.28 | St. Cebrià de Tiana. | Berenguer Conill. | Contragué matrimoni amb una dona. Viu amb ella i té fills d'ella. Ambdós no volen rebre la benedicció nupcial en faç d'església. |
| 47 | 1379. 9.28 | St. Genís de Vilassar. | Pere Ferrer. | Després d'haver abandonat la seva pròpia muller, té públicament una concubina. |
| 77 | 1413.12.12 | St. Feliu d'Alella. | Maria. | Abandonà el seu marit, Joan de Puig àlies Grasset, i comet adulteri amb un home, amb el qual viu a la parròquia de Sta. Maria de Pineda, bisbat de Girona. |
| 138 | 1446. 9.20 | Sta. Maria de Caldes d'Estrac. | Jaume Fontredona, moliner. | Té com a concubina una dona aragonesa. |